

KRÓNIKA

ÁCS TIBOR

A HADTÖRTÉNELMI KÖZLEMÉNYEK ELSŐ SZÁZ ÉVÉRŐL

1898–1918

A Hadtörténelmi Közlemények történetében az 1898-tól 1918-ig terjedő húsz esztendő időszak volt talán a legválóságosabb, mivel számai 12 éven keresztül nem jelentek meg. A folyóirat sorsának ilyen alakulását azonban az MTA Hadtudományi Bizottsága sem így képzelte el, mert az ominózus 1898. április 29-i, az Akadémiához intézett előterjesztésében szó szerint ez áll:

„A hadtudományi bizottság a legutóbbi időben, egyrészt mivel előadója, Horváth Jenő ezredes, a budapesti honvédség ezred parancsnokává történt kinevezése folytán a Hadtörténelmi Közlemények további szerkesztéséről lemondani kényszerítet, másrészt pedig mivel az újonnan választott szerkesztő, Bárczy Oszkár elhalálozott, bizonyos válságba jutott, legalább annyiban, hogy folyóiratát erre alkalmas szerkesztő hiányában megszüntetni kénytelen.

A bizottság ez alkalomból mai ülésén fontolóra vette, mily intézkedések volnának a jövőre nézve teendő, sőt nem volna-e a bizottság, melynek megbízatása épp most lejár s újból való megválasztása küszöbön áll, egészen feloszlatandó?

A megállapodás, melyre a bizottság jutott a következő:

1. A bizottság minden körülmények közt, tehát még az esetre is fenntartandó volna, ha intenzívebb működésében egyelőre szünetelni volna is kénytelen, azon elvi oknál fogva, hogy a magyar hadügyet figyelemmel kísérje s a magyar hadügyi viszonyok nemzeti irányban való fejlődésén munkálkodjék, végre pedig azért, hogy az akadémiának, valamint az akadémián kívül álló tudományos köröknek hadtudományi kérdésekben előforduló – elég gyakori – esetekben tanácsal, felvilágosítással szolgáljon, bírálatokat szakvéleményeket szerkesszen stb.

2. A bizottság további fenntartása esetén azonban föltétlenül szükséges, hogy a hadtudományi bizottság a II. osztályba helyeztessék át.

A hadtudományi bizottság azon merőben téves alapon, hogy tudományosan csak műszaki ágai fejleszthetők, a III. osztályhoz csatoltatott. Ám de a műszaki ágak, mint a fegyvertan, erődtítés stb. a hadi tudománynak csak mellékágai, főágai a stratégia és a taktika, s ezeknek, valamint az összes mellékágaknak közös alapja, kútforrása a *hadtörténelem*. Ha még hozzávesszük, hogy jelen viszonyaink közt, amikor a hadügy közösségénél fogva a hadi tudományok mellékágai – megfelelő magyar tudományos intézmények és férfiak híján – magyar nyelven nem is művelhetők, a magyar hadtörténelem terén pedig, a bizottság legutóbbi 10 évi tevékenysége mutatja, föltötte üdvös és hazafias működés fejthető ki, mellőzhetetlenül szükséges, hogy a bizottság a II. osztályba helyeztessék át, melynek tagjaival állandó és szoros érintkezésben áll, melynek törekvéseit elősegítheti s melytől természetszerűleg sokkal több támogatást nyerhet, mint a reá nézve teljesen idegen III. osztálytól.

A bizottság kéri tehát, hogy továbbra is fenntartassék, hogy a III. osztályból a II-ba áthelyeztessék s bejelenti, miszerint folyóiratát, a Hadtörténelmi Közleményeket ugyan most megszünteti, de azt ismét megfogja *indítani*, mielőst annak folytatására a viszonyok kedvezőbben alakulnak.¹

1 MTA Kéziratár RAL K 1222 Hadtudományi Bizottság iratai 1882–1898 és 1906–1914. 33/1898. sz. (A továbbiakban: RAL K 1222 33/1898.) Ezt a jelzetet, illetve számozást az iratoknak az újrendezése során adták, mi zárójelben megadjuk az ügydarabok eredeti iktatószámát is.

Az 556/HB. számú előterjesztésében felvázolt komor helyzet ellenére azt remélte a bizottság, hogy a viszonyok kedvezően fognak alakulni és a Hadtörténelmi Közleményeket újból meg fogja indítani. Ezt a bizakodást táplálta az MTA 1899. január 30-i összes ülése, melynek napirendjén szerepelt a HB - és folyóirata, a Hadtörténelmi Közlemények - jövője. Ezen az akadémiái ülésen a „II. osztály jelenti az Akadémiának, hogy a Hadtudományi Bizottságot kész a III. osztálytól átvenni, föltéve, hogy az Akadémia részéről kellő anyagi támogatásban fog részesíttetni. - A jelentés örvendetes tudomásul vétetik s az osztály útján a Történelmi Bizottság fölkéri, hogy az Akadémia hadtudományi munkásságának részletes tervezetét készítse el. Az anyagi támogatás kérdését az Akadémia e tervezet benyújtása után fogja tárgyalni.”²

Eddig még feltáratlan, hogy a Történettudományi Bizottság - melynek elnöke 1899-ig Szilágyi Sándor, 1899-től Thaly Kálmán, előadója pedig Fejérváry László - elkészítette-e, vagy sem ezt a tervezetet, illetve ha elkészült, miért nem terjesztette azt a II. osztály elé, melynek pedig kötelessége lett volna benyújtani megtárgyalásra az Akadémia összes ülésének. Ezért a HB és folyóiratának ügye, a magyar hadtörténettudomány fejlődésének nagy kárára, még több éven keresztül megoldatlan maradt. A folyóirat ilyen hosszú, 12 éves szüneteltetésében nem csak akadémiái, szervezeti, személyi és pénzügyi okok játszottak közre, hanem politikai és katonai körülmények is. A századfordulón és a XX. század első évtizedében felhalmozódott ellentétek először a rendkívül népszerűden közös hadsereg és az annak növelésére szánt véderőjavaslat és újoncállítás elleni küzdelmekben robbantak ki. A magyar belügyekbe beavatkozó, a nemzeti érzést megsértő hadsereg fejlesztését a parlamentek sikeresen megakadályozták, ámde ezek a harcok és a katonai vezetés erőfeszítései kihatottak a tudományos élet, így az MTA működésére is. Kemény küzdelem folyt minden területen a magyar hadsereg nemzeti jellegének megerősítéséért. Ennek fényében érthetőnek tűnik, hogy az MTA miért odázta el a Hadtudományi Bizottság és folyóirata - a Hadtörténelmi Közlemények - sorsa feletti döntést.

Az 1905-1906. évi nagy politikai válság hatására fordulat következett be a Hadtörténelmi Közlemények jövője szempontjából is. Az Akadémia újra napirendre tűzte a Hadtudományi Bizottság és a folyóirat ügyét. Ebben elévülhetetlen érdemei vannak Szendrei János levelező tagnak, aki sorozatos kezdeményezéseivel elérte, hogy az MTA 1906 májusától rendszeresen foglalkozni kezdett a HB és a Hadtörténelmi Közlemények újra megindításával. Szendrei János levélben kért felvilágosítást az MTA főtítkáratól a bizottság korábbi működéséről.

Heinrich Gusztáv főtítkár 1906. május 16-i levelében részletes adatokat közölt 1882-től a HB megalakulásáról, tagjairól és működéséről. Megírta, az 1899. január 30-i összes ülésen indítványozták, hogy a Hadtudományi Bizottságot a III. osztályból tegyék át a II-ba, de „ettől fogva szünetel működése.” Szendrei kívánságára végül tájékoztatott a Bizottság költségvetéséről: „A Hadtudományi bizottság 1898. évi költségvetése e két tételt foglalja magába:

1. Hadtörténelmi Közlemények segítése és munkák kiadása 2100 ft., 2. Előadói tiszteletdíj 400 ft. Összesen 2500 ft.”³

Szendrei János a munka megalapozott újra indítása érdekében két nap múlva újabb adatokat kért, amire az MTA főtítkár 1906. május 18-i 261. szám alatti levelében így válaszolt: „Mai napon vett soraira szerencsém van értesíteni, hogy a Festetics-féle alapítvány, mely eredetileg egy hadtudományi író személyi pótléka gyanánt szolgált, be van olvasztva az Akadémia Jutalmak című költségvetési rovatába s így régebb kamatai semmi esetre sem állnak rendelkezésre.

Hogy a folyó kamatai miként használtassanak fel, az elsősorban a III. osztálytól függ, mint amelynek körébe a hadtudomány tartozik.”⁴

Szendrei János a Hadtudományi Bizottság korábbi munkásságának figyelembevételével kidolgozott egy indítványt és benyújtotta az MTA II. osztályának a Hadtudományi Bizottság újbóli felállítására és Hadtörténelmi Közlemények című folyóiratának megindítása érdekében. A II. osztály az indítványt véleményezésre átadta a Történettudományi Bizottságnak. „Bátorkodom javasolni - írta többek között Szendrei János -, hogy a Hadtudományi Bizottság, mely azelőtt a III. osztály körében állott fenn s amely 1897 óta szünetel a II. osztály kebelében, újból felállítandék és a szakközlönye, a Hadtörténelmi Közlemények, újból megindítandék. A Honvédelmi Minisztériumban azon ígéretet nyertem, hogy a folyóiratra 1600 koronával újra elő fognak fizetni s a jövő évi január hó 1-től évenkénti 2000 korona segélyt fognak nyújtani.

2 Akadémiai Értesítő (a továbbiakban: AÉ), 1899. 2. füzet, 94. o.

3 RAL K 1222 38/1906. sz.

4 Uo. 39/1906. sz.

A Festetich-féle alapítvány kamataival együtt, amely alapítvány egyenesen hadtudományi célokra szolgál, az újból felállítandó bizottság kiadásai ekként az akadémiai költségvetésnek minden megterhelhetése nélkül fedezetet nyerhetnek.⁵

A Történettudományi Bizottság 1906. november 10-i ülésén Fejérpataky László bizottsági előadó olvasta fel Szendrei János lt. indítványát és a „bizottság beható vita után” a következőkben állapotodott meg: „a hadtörténelemnek, mint a magyar történelmi kutatásokkal szorosan összefüggő feladatnak művelését saját működési körébe tartozónak ismeri el s ezért teljes készséggel járul hozzá az indítvány azon részéhez, hogy az 1897 óta megszünt Hadtudományi Bizottságnak, mely különben is túlnyomó nagy részben nem a szorosabb értelemben vett s a III. osztályba tartozó hadtudományt, hanem a történelmi bizottság feladatai körébe vágó magyar hadi történelmet művelte, nagybecsű folyóirata, a Hadtörténelmi Közlemények, a történelmi bizottság gondozásában újból megindíttassék. Föltéve, hogy e folyóirat költségei az indítványozó úr által esetleg kilátásba helyezett honvédelmi minisztériumi támogatással és a hadtudományi célokra szolgáló Festetich-féle akadémiai alapítvány jövedelméből teljes fedezetet nyernek, a történelmi bizottság gondoskodni fog annak szerkesztőjéről, megállapítja a folyóirat programját, ennek s esetleg más hadtörténelmi kiadványoknak költségvetését, még pedig saját költségvetésétől teljesen elkülönítve, dotációjának megterhelhetése nélkül.”⁶

A Történettudományi Bizottságnak ezt az állásfoglalását a II. osztály 1906. december 10-i ülésén elfogadta és Pauler Gyula osztálytitkár 1907. január 15-én a bizottság jegyzőkönyvi kivonatára ezt írta: „A II. osztály f.é. december 10-én tartott ülésén a történelmi bizottság javaslatát elfogadta és az összes ülés elé terjesztü.”⁷ Az MTA 1907. január 28-i összes ülésén a főtítkár terjesztette elő a Történettudományi Bizottság 1906. november 10-én tartott ülése jegyzőkönyvének 3. pontját, a már idézettek, jelezve hogy a bizottságnak ezt a jelentését a II. osztály értekezlete elfogadta, ezek után „az összes ülés is helyeslő tudomásul vette.”⁸

E határozat alapján az Akadémia elnöke 1907. február 5-én a Hadtörténelmi Közlemények újra megjelenésének anyagi támogatása ügyében 75. szám alatt kelt átiratával a honvédelmi miniszterhez fordult, aki 1907. június 12-i 18951. számú leiratában kijelentette, hogy „legnagyobb örömmel veszi ugyan a Hadtörténelmi Közlemények tervezett fölélesztését, de a maga részéről csak 110 példány megrendelésével segíeyezheti a vállalatot.”⁹ A folyóirat megjelenése ügyében az MTA és HM levélváltásának eredményéről a főtítkár az 1907. október 2-i akadémiai összes ülésen számolt be, és az úgy foglalt állást, hogy „tudomásul szolgál és kiadatik a II. osztálynak esetleges további intézkedés végett.”¹⁰

A Hadtörténelmi Közlemények újra kiadásának ügye az anyagiak miatt továbbra sem oldódott meg és ezért Szendrei János újabb lépésre szánta el magát. Több mint valószínű, hogy sugalmazására a magyar hadtörténelem és folyóiratának problémáját a heves politikai csatározások színterére, a képviselőház elé vitték. A parlamentben 1908 januárjában éles vita folyt az újoncmegajánlási törvényjavaslatról, számos képviselő részvételével. 1908. január 24-én, a 264. országos ülésen szólalt fel Ferdinándy Béla függetlenségi párti képviselő, aki elmondta, hogy „az elhangzott beszédekben felhózzak és tárgyalás alá vétettek mindazon sérelmek és anomáliák, a melyek a hadseregére vonatkozólag magyar szempontból léteznek. . . mi tényleg olyan hadsereget tartunk fenn pénzen és emberáldozattal, a melyet semmiképpen nem mondhatunk magunkénak és a mely ma, újabb alkotmányos életünk 42-ik esztendejében is, az összbiradalmi eszme és a császári hatalom szolgálatában áll”.¹¹

Ferdinándy Béla a továbbiakban kifejtette, hogy „a mi helyzetünkben lényeges minden, ha csak egy téglányi alapot is rakunk le ahhoz az épülethez, mely majdan az önálló magyar hadsereget lesz hivatva alkotni. Azt a kérdést vagyok bátor intézni a t. honvédelmi miniszter úrhoz, hogy vajjon a magyar katonai tudományos szakirodalom olyan színvonalon áll-e, mely a kívánalmaknak megfelel”.¹² E kérdés feltevése után részletesen ecsetelte a magyar katonai irodalom gyenge, fejletlen és szegényes állapotát, kiemelve azt a tény, hogy: „A magyar hadi történet művelésének mezeje meg lehetőszen el van hanyagolva.” Követelte, hogy a honvédelmi miniszter tegye jóvá a régi mulasztásokat és az első két-három évben évi 150 000 koronával támogassa a magyar katonai irodalom fejlesztését mert ez hozzájárulhat ahhoz

5 Uo. 40/1906. sz.

6 Uo.; I. még AÉ 1907. 2. füzet, 118–119. o. és *Fráter Jánosné: A Magyar Tudományos Akadémia Történettudományi Bizottságának működése (1845–1949)*. Budapest, 1966. 29. o.

7 RAL K 1222 45/1907. sz.

8 AÉ 1907. 2. füzet, 119. o.

9 AÉ 1907. 11. füzet, 699. o.

10 Uo.

11 Országgyűlési napló. Budapest, 1908. 235–236. o.

12 Uo.

„a mi törekvésünkhöz, hogy az összes hadsereg kiegészítő részét képező magyar hadsereget tényleg magyarrá tegyük, hogy ennek alapján majd az önálló hadsereget megvalósítsuk.”¹³ Befejezésül egy határozati javaslatot terjesztett elő a háznak.¹⁴

A határozati javaslat elfogadása érdekében több képviselő is felszólalt, többek között Thaly Kálmán, aki szavait egyenesen Jekelfalussy Lajos honvédelmi miniszterhez intézte, megjegyezve, hogy Ferdinándy Béla képviselőtársa „a magyar katonai irodalom ügyét pendítette meg” és ez olyan kérdés mellyel a parlamentnek foglalkoznia kell, de ismer-nie szükséges ennek a dolognak előzményeit és múltját. Ő, mint „a legidősebb élő magyar hadi történetíró” és a „Magyar Tudományos Akadémia történelmi osztályának elnöke”, abban a helyzetben van, hogy ismeri az ügyet és összes részletét. Ez után röviden ismertette, hogy az MTA-nak szinte megalakulásától volt hadtudományi bizottsága és „Kiss Károly vezetése alatt igen jeles tagjai”; jelenleg egy katona tagja van az Akadémiának: római Horváth Jenő. A „honvédelmi miniszter és a Magyar Tudományos Akadémia kiküldötteiből egyesült hadtörténelmi bizottság, a mely másfél évtizedig működött, a »Hadtörténelmi Közlemények«-ben igen becses anyagot dolgozott fel részben teljesen, részben félig. Ennek egyetlenegy honvédtisztí könyvtárból sem volna szabad hiányozni és úgy tudom, hogy bizonyos számú példányokat a honvédelmi minisztérium meg is küldött a tisztí könyvtáraknak.

A stagnálás és visszahanyatlás a magyar katonai irodalom és különösen a hadtörténelmi irodalom terén akkor kezdődik, a mikor a Hadtörténelmi Közlemények megszűnnek.”¹⁵

A folyóiratot többször fel kívánta újítani az Akadémia, de ez a kívánsága a honvédelmi miniszternél nem talált valami meleg fogadtatásra. A továbbiakban Thaly Kálmán megállapította, hogy amit „a Hadtörténelmi Bizottság közös erővel teremtett, nem megvetendő dolog, csak tovább kellene építeni, s mindenekelőtt a hadtörténelmi negyedévi folyóiratot kellene felújítani, hogy a honvédtisztikarnak legyen egy negyedévenként megújuló, tudományos alapon, hazafias szellemben és a történelmi valóságnak megfelelőleg szerkesztett, a régi magyar dicsőség és emlékezetét fenntartó folyóirat a kezében, (*Heyleslés.*) hogy ne Haynaut dicsőítő közös munkából, hanem ilyen, igazi magyar szellemben és a magyar történelem alapul vétele mellett szerkesztett katonai irományokból merítse a hazafias lelkének megfelelő irodalmi és tudományos táplálékát.”¹⁶

Thaly felszólalása végén javasolta a honvédelmi miniszternek, hogy „méltóztassék az Akadémiához egy leirattal fordulni, nagyobb készséget mutatván, mint a legközelebbi múltban a közösen így megindítandó, felújítandó vállalat iránt”. . . Az Akadémiában szívesen megválasztanák Rónai Horváth Jenőt „a Hadtörténelmi Bizottság elnökévé és szívesen működneék vele közre azok, a kik hadtörténelemmel foglalkozunk, megteremtésében, felújításában a magyar hadtörténelmi és katonai irodalomnak.”¹⁷

A képviselőház 1908. január 24-i 264. ülésén megszavazta Ferdinándy Béla javaslatát, hogy a honvédelmi miniszter a magyar katonai irodalom fejlesztése érdekében tegye meg a szükséges intézkedéseket és a költségvetés keretében e célra évenként megszavazásra kerülő összeget célirányosan használják fel, ez 1909-re 25 ezer korona volt.¹⁸ Ez egyet jelentett a Hadtörténelmi Közlemények újra megjelentetésének anyagi támogatásával, amire azonban csak több mint egy év után került sor. Ennek ellenére Szendrei János komoly előkészületeket tett meg annak érdekében, hogy a folyóirat megjelenhessen. Így többek között árajánlatot kért a Franklin Társulattól a folyóirat nyomdai előállítására. A Franklin Társulat Szendrei Jánosnak 1909. március 5-én a következő szövegű levelet küldte:

„Költségvetés

Nagybecsű fölszólítása alapján van szerencsénk a Hadtörténelmi Közleményekre vonatkozó költségvetésünket a következőkben közölni:

Az annak idején nyomdánkban készült kiadáshoz hasonló papíron, alakban és garmond betűkkel egy-egy ívnek (a 16 old.) 500 példányban leendő kinyomtatása és fűzése 66. - koronába, minden további 100 példány 3. - koronába, nyomtatott boríték 500 péld. után 30. - koronába, minden további 100 péld. 2. - koronába kerülne.”¹⁹

13 Uo. 237. o.

14 Uo.

15 Uo. 238. o.

16 Uo. 239. o.

17 Uo.

18 Képviselőház jegyzőkönyvei. Budapest, 1908. 202. o., Képviselőház irományai. CLXI. Budapest, 1908. 435-436., 452-453. o.

19 RAL K 1222 43 (7)/1909. sz.

Erre a költségvetésre már nagy szükség volt, mivel a honvédelmi miniszter az MTA elnökének megküldte 1909. április 23-i 6613/eln. számú átiratát, mely szerint:

„Miatán az országyűlés a magyar katonai irodalom fejlesztésének céljára megfelelő összeget bocsátott rendelkezésre, immár eleget tehetek a Magyar Tudományos Akadémia 1907. évi február hó 5-én kelt átiratában a Hadtörténelmi Közlemények fölbresztése tárgyában tett megkeresésének és e célra e folyó évtől kezdve 5000 korona évi segélyt és ezenkívül 120 példányra való előfizetést ajánlok fel.

Amennyiben ez az összeg a Hadtörténelmi Közlemények költségeinek fedezésére nem volna teljesen elegendő, azt kérem, hogy a több költséget a Magy. Tud. Akadémia fedezze, mely a múltban bizonyára többet fordított hadtörténelmi czélokra.

Ezen állandó jellegű támogatás felajánlásánál ama kívánságomnak adok kifejezést, hogy ez összeg csakis a magyar hadi történelem művelésére fordítható.

Az ügy érdekében fekvőnek tartanám azt, hogy esetleg az Akadémia történelmi bizottságának kebelében, vagy azonkívül egy külön „hadtörténelmi bizottság” alakítsanak, melynek feladatai közé tartoznának a Hadtörténelmi Közlemények szerkesztése is.

Ezen hadtörténelmi bizottságba én is jelölnék ki néhány katona tagot, megjegyezvén, hogy ha erre vonatkozólag a Magyar Tudományos Akadémiának konkrét javaslatai volnának, kérem a tagokul óhajtott neveit tudomásomra hozni.²⁰

Az Akadémia elnöksége a honvédelmi miniszter átiratát átadta a Történettudományi Bizottságnak, amely az ajánlásokkal kapcsolatban jelentést készített. Az 1909. október 4-i akadémiai összes ülésen a főtitkár bemutatta „a Történelmi Bizottság jelentését a Hadtörténelmi Közlemények ügyében.” A bizottsági jelentés teljes terjedelemben idézi a honvédelmi miniszter átiratát és elhatározta, hogy „a Hadtörténelmi Közlemények fölélesztésére” albizottságot küld ki, mely Csánki Dezső, Tagányi Károly bizottsági tagokból és Fejérfapataky László bizottsági előadóból áll, hogy vegye fel a kapcsolatot Szendrei János lt.-al, akivel közösen készítsék el „a megindítandó folyóirat programját”, s azt terjeszték a Történettudományi Bizottság elé. Az összes ülés a jelentést helyeslően tudomásul vette.²¹

Ez az albizottság elkészítette a Hadtörténelmi Közlemények megindításának programját, melyet a Történettudományi Bizottság október 8-i ülése megvitattott, elfogadott és a II. osztály október 11-i értekezlete elé terjesztett. A „Tisztelt Osztály!” megszólítással kezdődő előterjesztés négy pontban foglalta össze a hadtörténelem művelésének és terjesztésének programját: 1. Megköszöni a honvédelmi miniszter szellemi és anyagi támogatását „a Hadtörténelmi Közlemények felélesztésére”. 2. A Történettudományi Bizottság működésében nehezen képzelhető el egy állandó hadtörténelmi albizottság és a „hadtörténelmi kutatások sokkal eredményesebben lesznek végezhetőek, ha azok érdekében egy külön hadtörténelmi bizottság létesítenék. Az új bizottságnak a Történelmi Bizottsággal való kapcsolata s így a két bizottság működésének egymással összhangzó tervszerűsége el volna érhető az által, hogy a Történelmi Bizottság elnöke és előadója hivatalból tagja volna a Hadtörténelmi Bizottságnak. Mindezek alapján a Bizottság javasolja, hogy a hadtörténelmi kutatások céljaira és a Hadtörténelmi Közlemények kiadására a II. osztályból kifolyóképp, egy állandó Hadtörténelmi Bizottság létesíttessék.”²² 3. A számítások szerint nem elégséges a honvédelmi miniszter anyagi támogatása „a kitűzött tudományos cél megvalósítására” és ezért szükséges, hogy az Akadémia hozzájáruljon az új bizottság költségvetéséhez. „Az Akadémia hozzájárulásának összege egyelőre évi 1200 koronában volna megállapítandó, amely összeg nagyjából megfelel a hadtudományi czélokra, illetőleg segélyezésére rendelt Festetics-féle alap kamatainak, melyek egy időben tényleg erre a célra szolgáltak.”²³ 4. „Ha az Akadémia a fentiekben részletezett javaslatainkhoz hozzájárul, a Bizottság készséggel vállalkoznék a felújítandó Hadtörténelmi Közlemények programjának elkészítésére és egyéb szükséges munkálatok elvégzésére.”²⁴

Az osztály állásfoglalása után kerül sor az Akadémia 1909. október 25-i összes ülésére, melyen a „Főtitkár bemutatja a Történelmi Bizottságnak a Hadtörténelmi Közlemények fölélesztésére vonatkozó jelentését, melyet a II. osztály f.é. október 11-én tartott ülésén elfogadott és az összes Akadémia elé terjesztett.”²⁵ Az összes ülés a jelentést egész terje-

20 RAL K 1589 Hadtörténelmi Bizottság jegyzőkönyvei 1910-1917. 96/1910. sz.

21 AÉ 1909. 11. füzet, 627-628. o.

22 Uo. 632-633. o.

23 Uo. 633. o.

24 Uo.

25 Uo.

delmében helyeslőleg tudomásul vette és elhatározta, „hogy gróf Tolnai Fesztetich László alapítványát, aki az 1827:19.t.c. szerint a »felállítandó tudós társaság vagy magyar akadémia javára, névszerint az a mellett a katonai ismerettárgyakra berendezendő mennyiségteni osztály javadalmazására 10 000 frtot pengő pénzben átadott,« illetőleg ez alapítvány évi 1200 koronában megállapított kamatait az új folyóirat, illetőleg a Hadtörténelmi Bizottság rendelkezésére bocsátja, a honvédelmi miniszter urhoz pedig feliratot intéz, melyben melegen. . . fölkéri, hogy a szervezendő bizottságba a katonai tagokat kijelölni sziveskedjék.»²⁶

Az MTA elnöke 1909. október 25-i 493. számú átiratában tájékoztatta a honvédelmi minisztert az akadémiai összes ülés döntéséről a Hadtörténelmi Bizottság és folyóirata – a Hadtörténelmi Közlemények – fölélesztésére és kérte ehhez támogatását. A honvédelmi miniszter nevében Bolgár államtitkár 1909. novemberében 16-i 13635/elnöki számú levelében értesítette dr. Berzeviczky Albertet, az MTA elnökét: „a Hadtörténelmi Közlemények fölélesztésére felajánlott évi 5000 koronának a folyó évre való kiutalványozása iránt egyidejűleg intézkedtem.»²⁷ Az átirat 1909. december 2-án érkezett és Heinrich főtitkár még aznap kiadta a II. osztálynak, Pauler osztálytitkár pedig áttétette a Hadtörténelmi Bizottsághoz.

A Hadtörténelmi Közlemények újra kiadásának ügye ezzel jóra fordult.

Az MTA 1909. november 29-i összes ülése határozatban mondta ki a II. osztály keretében a Hadtörténelmi Bizottság felállítását, és hogy az akadémiai Ügyrend 43. §-ban, ahol az állandó bizottságokról van szó, a Történettudományi Bizottság után a Hadtörténelmi Bizottság neve is beiktatandó. Emellett a 44. §-ban az új bizottság neve felsorolandó azon bizottságok között, melyek a II. osztályhoz tartoznak. Az új, 49. §-ban a Hadtörténelmi Bizottság ügyrendi szabálya a következőképpen iktatandó be: „A Hadtörténelmi Bizottság feladata a magyar hadtörténelmi kútfők és egyéb emlékek felkutatása, kiadása és feldolgozása. Közlönye a »Hadtörténelmi Közlemények«, melyet a bizottság előadója szerkeszt; ezenkívül a bizottság feladatának megfelelő egyéb kiadványokat is közzétesz, ilyenek létesítésére az előmunkálatokat megteszi, igyekszik katonai szakférfiakat működési körébe venni s az érdeklődést a magyar hadtörténet és emlékei iránt felkelteni és ébren tartani. A Történelmi Bizottsággal való kapcsolat és tervszerű együttműködés létesítésére a két bizottság elnöke és előadói hivatalból tagjai a két bizottságnak.»²⁸

A Hadtörténelmi Bizottságnak ez a programja lényegét tekintve nem változott egészen 1947-ig.

Az első Hadtörténelmi Bizottság tagjaiul megválasztották Forster Gyula és Nyáry Jenő tiszteleti, Ballagi Aladár, Békefi Remig, Csánki Dezső, Fejérváry László, Károlyi Árpád, Ortvy Tivadar, Thalóczy Lajos rendes, Angyal Dávid, Borovszky Samu, R. Horváth Jenő, Komáromy András, Márki Sándor, Nagy Géza, Szendrei János, Tagányi Károly, Takáts Sándor levelező tagokat.

Még a Hadtörténelmi Bizottság alakuló ülése előtt Szendrei János újabb költségvetést kért a Hadtörténelmi Közlemények kiadásához a Franklin Társulattól, ami 1909. január 6-án érkezett meg és a következőket tartalmazta: „Szíves felhívására batorkodunk ezennel közölni: hogy a Hadtörténelmi Közlemények az Archeológiai Értesítő alakjában és papírján, garmond ritk. berűkkel 500 példányban leedő kinyomatásáért és fűzéséért ívenként (a 16 oldal) 98. - koronát, minden további 100 példányért 4. - koronát, a borítékért 500 példány után 36. - koronát, minden további 100 péld. után pedig 3. - koronát számítanánk.»²⁹ Am ennek ellenére a Hadtörténelmi Közlemények programját és a bizottság költségvetését mégsem tudta elkészíteni a másnapi HB ülésre.

A HB 1910. január 7-én tartotta meg alakuló ülését, melyen a 18 tagból 11 volt jelen. Ez alkalommal megválasztották elnöknek Rónai Horváth Jenő altábornagyot, majd a jegyzőkönyv szerint 2. napirendi pontként: „A bizottság előadó-jává Szendrei János levelező tagot választja meg, akit egyszersmind a bizottság folyóiratának, a Hadtörténelmi Közlemények szerkesztésével is megbízta.” A 3. napirendi pontként Szendrei János előadó jelenti, hogy a „folyóirat programját, valamint a bizottság költségvetését a jövő hóban tartandó legközelebbi ülésén előfoga terjeszteni.” Végül utolsó napirendi pontként a bizottság segédtagjaiul megválasztották Breit József vezérkari alezredest és Sári Szabó Lajos honvéd századost.³⁰

26 Uo.

27 RAL K 1222 41/1909. sz.

28 AÉ 1909. 12. füzet, 687. o.

29 RAL K 1222 42 (8)/1910. sz.

30 RAL K 1589 114/1910. sz.

Rónai Horváth Jenő, a Hadi történelmi Közlemények első szerkesztője

A HB előadója és a folyóirat szerkesztője, Szendrei János, a bizottság elnökétől – a korábbi előadótól és szerkesztőtől –, Rónai Horváth Jenő altábornagytól kért felvilágosítást a folyóirat ügyeinek előzményeiről, pénzkezeléséről és a bizottság költségvetési teteleiről. Horváth Jenő Bécsből 1910. január 31-én írt válaszelevelében Szendrei kérdéseire a következőket írta:

„1. A Hadtörténelmi Közlemények összes iratait, a hadtudományi bizottság irataival együtt, én annak idején kifejezetten irattározás végett, a *főtükéri hivatalnak* adtam be, két részletben; az egyik csomót személyesen, a másikat küldönc útján. Ez utóbbiban voltak a többi közt még bold. Gömör alezredes nálam volt munkái is, persze német nyelven írva; ugyancsak itt voltak az előfizetési névsorok is.

2. A folyóirat összes *kliséi*, szó nélkül, a Franklin Társulat nyomdájában maradtak.

3. Az *előfizetési* pénzek a Frank. T.-hoz folytak be, de arról nekem rendes elszámolásokat küldött be; e pénzből fizettek elsősorban a nyomtatás, szétküldés stb. összes költségei.

4. Az *akadémiai dotációit* én magam vettem fel; ebből fedezettett az előadói tiszteletdíj és az írói tiszteletdíjak, melyeket a szerzőknek nyomtatott nyugta mellett magam küldtem szét.

A *ministeri dotáció* hasonlóképp a Frank. Társ.-hoz folyt be, és előfizetési pénznek tekintett.

Az egész pénzkezelésről – úgy tudom – együttes számlát vezettem, – de az is lehet, hogy csak az akadémiai dotációról, az egyes füzetek tiszteletdíjairól külön – nyugtázott – összesítéseket mellékelve. A többitől legközelebb.”³¹

Szendrei János ezt a levelet figyelembe véve készítette el 1910. február 11-én az MTA Hadtörténelmi Bizottságának költségvetését az 1910. évre:

<i>„Bevétel</i>	Korona	<i>Kiadás</i>	Korona
1. A honvédelmi minisztérium támogatása	5,000	1. A HK nyomdai költsége évfolyamnál 50 ívvel számítva à 80 korona	4,000
2. Az akadémia Festetich-féle alapítványának kamatai czimen	1,200	2. Írói tiszteletdíjak 50 ív à 80 K.	3,200
3. A honvédelmi minisztérium előfizetése 110 pld. à 10 kor.	<u>1,200</u>	3. Írói tiszteletdíjak 10 ív à 60 K.	600
Összesen	7,400	4. Klisék, külön melléletek füzetenként 150 K.	600
		5. Porto és kisebb kiadások	250
		6. Kisebb nyomtatványok (felhívások stb.), levélpapírok, s a felhívások portoköltségei	300
		7. Szerkesztő és előadó tiszt. díj	800
		8. Írnok fizetése	<u>400</u>
		Összesen	10,150

Fedezetlen 2,750 Korona

Amennyiben a Hadtörténelmi Közlemények terjedelme csak 40 ívnyi lenne, a fenti tételek a következő összegekkel volnának leszállíthatók:

1. Nyomda 10 ív à 80 K	800 K
2. Írói tiszteletdíjak 7 ív à 80 K	560 K
3. Írói tiszteletdíjak 3 ív à 60 K	180 K
4. Klisé és különmelléklet	<u>200 K</u>
Összesen	1,740 Korona

³¹ RAL K 1222 46(135)/1910. sz.

Ha tehát ezen összeget az előirányzott 10,150 Korona kiadásból levonjuk, a kiadások főösszege 8,410 koronát tenne ki, s ez esetben, tekintve hogy csak 7,400 korona áll rendelkezésre, 1010 korona még mindig fedezetlenül maradna.³²

Szendrei tehát a bizottsági költségvetés két variációját készítette el, de nagy energiával és tehetséggel vette számba a Hadtörténelmi Közlemények szerkesztésével és kiadásával, valamint a nyomdai előállításával kapcsolatos korábbi anyagokat is. Így például leltár készült „A Hadtörténelmi Közlemények tíz első évfolyamának kliséi. A m. tud. Akadémia kliséraktárában” címmel, amely a folyóirat első tíz évfolyama illusztrációinak 110 kliséjét sorolta fel. Az érdekesség kedvéért említjük meg, hogy ezen a listán szerepel a Hadtörténelmi Közlemények első címlapjának kliséje is: „I. kötet 1888. évfolyam. 1. Boríték klisé.”³³ 1910 februárjában tehát még megvolt az eredeti címlap-klisé, annak alapján készítette el Szendrei János az eredetivel egyező címlapot, annyi különbséggel, hogy az ő neve szerepelt a borítón szerkesztőként. Az új szerkesztő nagy tehetséggel és tervszerűséggel készítette elő, szervezte meg a HB munkáját a Hadtörténelmi Közlemények újbóli megjelentetése érdekében. A bizottsági tagoknak időben kiküldte a nyomtatott fejréseket – „Magyar Tudományos Akadémia Hadtörténelmi Bizottság” – meghívókat: „Napirend a M. Tud. Akadémia Hadtörténelmi Bizottságának 1910. febr. 19-iki ülésére”. A napirend harmadik pontja teljes egészében a Hadtörténelmi Közlemények kiadásával foglalkozott, az alábbiak szerint: „3. *Előadói jelentések*

- a) A bizottság irattárának elvesztése s a klisék leltára.
- b) Jelentés a Hadtörténelmi Közlemények I-ső füzetének munkálatairól.
- d) Hirdetési ügyek. Címlap. Új folyam.
- e) Előfizetési felhívás.³⁴

A Hadtörténelmi Bizottság első érdemi ülését 1910. február 19-én Rónai Horváth Jenő elnökléte alatt tartotta meg. A Hadtörténelmi Közlemények további sorsa, élete szempontjából nagy jelentőségű ülésén részt vettek Nyáry Jenő tiszteleti, Ballagi Aladár, Békefi Remig, Csánki Dezső, Fejérváry László, Ortvy Tivadar rendes, továbbá Angyal Dávid, Borovszky Samu, Komáromy András levelező, és Breit József vezérkari alezredes, valamint sárai Szabó Lajos százados segédtagok. Első napirendként az elnök megemlékezett a Hadtörténelmi Közlemények megteremtésében, kiadásában és szerzőként is kiemelkedő érdemeket szerzett néhai Hollán Ernőről, Salamon Ferencről, Szilágyi Sándorról, Thaly Kálmánról, Jakab Elekről, Pauer Istvánról, Gömörly Gusztávról. Második napirendként: „2. Előadó jelenti, hogy a bizottság egész irattára Bárczy Oszkár volt szerkesztő halála után nyomtalanul elveszett, a Hadtörténelmi Közlemények tíz évi folyamában kiadott 110 drb klisé azonban az Akadémiában őrzetik. Tudomásul szolgál.”³⁵

A folyóirat megjelentetésével foglalkozott az ötödik és hatodik napirendi pont, a jegyzőkönyv szerint: „5. Előadó jelentést tesz a Hadtörténelmi Közlemények előmunkálatairól s bemutatja a beérkezett tudományos dolgozatokat és márcz jegyzékét, mely oly gazdag anyagot tartalmaz, hogy az már a folyóirat több füzetének megjelenését biztosítja.

Örvendtes tudomásul szolgál és elhatároltatik, hogy a Közlemények 600 példányban nyomandó ki.

6. Ugyancsak előadó bemutatja a folyóirat előfizetési felhívását, melyet a bizottság elfogadván, kinyomat és szétküldeni határoz.”³⁶

A Hadtörténelmi Bizottság, amikor eldöntötte, hogy folyóiratát újra megindítja, nem egyértelműen foglalt állást az évfolyamszámozást illetően. A bizottság napirendjén úgy szerepelt, hogy a Hadtörténelmi Közlemények „Új folyam”, ám az 1910-ben megjelent első szám címlapján már a XI. évfolyam volt olvasható. Vita és értelmezés kérdése, hogy a Hadtörténelmi Közlemények évfolyamszámozását a 12 esztendei szünet – 1898–1909 – után 1910-ben a XI.-kel folytatatták. Egyrészt szimbolikus, de mindenféleképp természetes is lett volna, ha a XXII. évfolyamszámozással folytatják a tizenkét évi kihagyásra itélt Hadtörténelmi Közlemények évfolyamait. Másrészt arra is lett volna lehetőség, hogy – ezt a gyakorlatot később két ízben, 1919–1921-ben és 1922–1924-ben is követte a szerkesztőség –, 1898-tól a meglévő kéziratokból egy összevont kötetben kiadják az 1898–1909. évi, azaz a XI–XXII. évfolyamokat. Felfogásunk szerint ez az utóbbi változat tűnt volna a legelfogadhatóbbnak. Meg kell jegyezni, hogy a Hadtörténelmi Közlemények 1910. évi számai, összesen 50 ivnyi terjedelemben és az Akadémia főtűtkárának utasítására, számonként 1000 példányban jelennek meg.³⁷ A folyóirat új címlapja 1910. március 1-én készült el.³⁸

32 Uo. 48 (159)/1910. sz.

33 Uo. 45/1910. sz.

34 RAL K 1589 198/1910. sz.

35 Uo. 211/1910. sz.

36 Uo.

37 Uo. 369/1910. sz.

38 RAL K 1222 53 (324)/1910. sz.

Ezen az ülésen a bizottság elfogadta működési programját is, amelyet a Hadtörténelmi Közlemények 1910. 1-2. számában a nyilvánosság számára is közreadtak. Eszerint: „Feladatának tekinti egyrészt az önálló magyar katonai irodalom megteremtése és a magyar nemzet hadtörténelmének létesítése céljából a magyar hadi történetírás ápolását és fejlesztését, másrészt pedig a hadtörténelem iránti érdeklődések a nemzet mentül szélesebb rétegeiben való felköltését és ébrentartását.

E célból első sorban hivatalos szakközlönyül kiadja a »Hadtörténelmi Közlemények« című folyóiratot, melyben eredeti forrástanulmányokon alapuló hadtörténelmi tárgyú értekezéseket, adalékokat, levéltári adatokat, okmányokat, egykori hadi jelentéseket és naplókat s más, a hadtörténelemre vonatkozó kútfőket ismert, hadtörténelmi eseményeknek, hadjáratoknak, csatáknak és várostromoknak, eredeti kútforrások alapján készült történelmi, vagy már ismert és nyomtatott források tanulmányozásán alapuló katonai szakszerű feldolgozásokat s ide vonatkozó tanulmányokat közöl. Ezen felül azonban nagy súlyt helyez tárgyi hadtörténelmi emlékeinkre is s egyaránt ismert és közöl tanulmányokat és leírásokat várainkról, régi hadfelszerelésünk emlékeiről, fegyverekről, régi hadviseleti és csataképekről. E mellett arra törekszik, hogy a kétségtelen hiteles adatok ne csak gondos feldolgozásban és nem csupán szakférfiak, hanem a nagyközönség által is élvezhető szöveg előadásban közöltessenek.³⁹

A HB 1910. március 4-i 210. szám alatt kénytelen a II. osztály elé terjeszteni a Hadtörténelmi Közlemények pénzügyi fedezése szempontjából nem mellékes bevételi költségvetési tétel törlése miatt a következő kérelmet: „Tiszteletteljesen kéri a bizottság, hogy sziveskedjék a tisztelt Osztály határozatilag kimondani, hogy a bizottság kiadásában megjelenő Hadtörténelmi Közlemények előfizetéseiből befolyó összegek ezen folyóirat kiadási költségeire fordítsanak. Emellett szól nemcsak a tízéves gyakorlat, hanem főleg az a körülmény, hogy különösen a nyomdai árak rendkívüli megrálgulása folytán a bizottság nemcsak működési programjának egyetlen pontját sem volna képes megvalósítani, de még a Hadtörténelmi Közleményeket sem adhatná ki.

A tisztelt Osztály ezen bizottság előterjesztett költségvetésének bevételi rovatából a 3-ik tételt »A honvédelmi miniszter előfizetése 120 pld-ra á 10 kor., összesen 1200 korona« törölte. Ez pedig jogilag sem állhat meg, mert a m.kir. honvédelmi miniszter 1909. évi április hó 23-áról 6613. eln. szám alatt kelt átiratában, melylyel az 5000 korona évi segélyt s a 120 pld-ra való előfizetést felajánlja, a következőket mondja: »Ezen állandó jellegű támogatást felajánlom ama kívánságnak adok kifejezést, hogy ez összeg *csak* a magyar hadi történelem művelésére fordítható.« Ezek szerint az 1200 korona évi előfizetési díj csakis a Hadtörténelmi Bizottság céljaira fordítható.⁴⁰

Az MTA II. osztályához felterjesztett példányra az osztálytitkár ráírta: „Érk. márc. 8. A II. osztály a javaslatot pártolólalag terjeszti az összes ülés elé.⁴¹ Ám Szendrei Jánosnak más dolga is akadt, 1910 januárjától májusig a Hadtörténelmi Közlemények 1. és 2. füzetének megjelenetése érdekében lebonyolította a szükséges megrendeléseket a Pesti Könyvnyomda RT-vel, Weinwurm Antal Első Magyarországi Fényképezési Cinkográfiai és Chrono-Autotypiai Sokszorosító Műintézetével, a Károlyi György Papírkereskedő Kő- és Könyvnyomdájával és a Franklin Társulattal, melyek számláikat is megküldték és amelyeket a HB kiegyenlített.⁴² 1910 áprilisában készítette el a Hadtörténelmi Közlemények 1-2. füzete írói tiszteletdíjainak kimutatását és gyűjtötte egybe a 23 író által felvett tiszteletdíjak nyugtáit, összesen 1516 korona és 23 krajcárról.⁴³

Az 1910 áprilisában megjelent első összevont Hadtörténelmi Közlemények, majd többi számai is, szerkezetében, tartalmában és műszaki kiállításában mindenben hű folytatója volt a folyóirat legjobb hagyományainak. A folyóirat szerzői polgári liberális szemléletűek voltak és a magyar hadtörténelmi múlt tudományos letéteményesének tekintették magukat, akik, mint cikkeik bizonyítják, nem maradtak ki a nemzetkarakter és a historizáló ideológia kiépítésének kísérleteiből. Ennek fontos elágazása volt a katonai szokás- és viselettörténelmi kutatás, melynek a Hadtörténelmi Közlemények szerkesztője, Szendrei János volt kiemelkedő képviselője.⁴⁴

39 HK 1910. 1. sz., 11-12. o.

40 RAL K 1589 369/1910. sz.

41 RAL 129/1910. sz.

42 RAL K 1222 49 (207, 229, 251)/1910.; 53 (324)/1910., 52 (315)/1910. sz.

43 Uo. 50 (274)/1910., 51 (281-298, 305-307)/1910.; 52 (315)/1910. sz.

44 L. az 1910-1918 között megjelent munkákat: Mutató a Hadtörténelmi Közlemények 1888-1943. évfolyamaihoz. Budapest, 1956.

A Hadtörténelmi Közlemények újraeszesztését a közvélemény és a tudományos élet meglepedéssel fogadta, ennek illusztrálására a másik történettudományi folyóirat, a Századok ismertetőjét idézzük: „A Hadtörténelmi Közlemények, mely mint a M. Tud. Akadémia nemrégiben felállított Hadtörténelmi Bizottságának folyóirata, újonnan megkezdte pályafutását, most jelent meg az 1-2. egyesített füzet Szendrei János tagtársunk szerkesztésében. A jelesen szerkesztett folyóirat, melynek megindítását a m. kir. honvédelmi minister áldozatkészsége tette lehetővé, folytatója óhajt lenni az egykor Rónai Horváth Jenőtől szerkesztett s a maga idején hézagot pótlót tíz évfolyamot ért vállalatnak, s ezért címlapján a XI. évfolyamot jelként viseli. A Hadtörténelmi Bizottság keletkezésének története vezet be a tartalmas füzetet, melyben Karácsonyi János, Szabó Dezső, Veress Endre, Weber Arthur, Márki Sándor, Szalay Béla, Komáromy András, Eble Géza, Wertner Mór, Pilch Jenő és Nagy Gábor nagyobb dolgozataival találkozunk; ezenkívül tárcza, hadtörténelmi apróságok, hadtörténelmi irodalom, hadtörténelmi okmánytár, magyar hadi szabályzatok gyűjteménye egészítik ki ez illusztrációkkal élénkített füzetet. . . Melegen ajánljuk a szakavatottan szerkesztett s a magyar hadtörténelmi irodalom fejlődését célzó folyóiratot tagtársaink szíves figyelmébe.”⁴⁵

A HB 1910. május 28-i ülésén többek között megvitatták a folyóirat előfizetésének és költségeinek kérdését, valamint a szerkesztő jogkörét korlátozó főtítkári beavatkozás problémáját Szendrei János előterjesztésében. Ezt a jegyzőkönyv így rögzítette:

„5. Előadó jelenti a Hadtörténelmi Közlemények 1. és 2. füzetének megjelenését, de a főtítkár kérte az imprimálás jogát és a szerkesztő tudta nélkül több változást eszközölt. 600 példány helyett 1000 példányt rendelt el kinyomtatni, ami 345 Korona túlkiadás, ez fedezetlen.

6. Ugyanezzel kapcsolatban kimondja a bizottság, hogy az Akadémia Ügyrend 224. § értelmében a Hadtörténelmi Közlemények imprimálási joga nem a főtítkárt, hanem egyedül a szerkesztőt illeti meg.”⁴⁶

A szerkesztő június elején kapta meg az első külföldi elismerő sorokat a folyóiratról; a K.u.K. Heeresmuseum igazgatója 1910. május 30-i 242. számú levelében köszönte meg az intézménye számára megküldött Hadtörténelmi Közlemények első számát.⁴⁷

A HB egykori iratai bizonyítják, hogy Szendrei János milyen nagy és rendszeres erőfeszítéseket tett a Hadtörténelmi Közlemények színvonalas, megfelelő terjedelmű, időbeni megjelentetéséért és pénzügyi fedezetének biztosításáért. A HB 1910. október 2-án küldte el a honvédelmi miniszternek az évi anyagi támogatási kérelmét, elismerve: azáltal, hogy „6200 korona évi segélyt utalványozott részünkre, lehetővé tette, hogy a Hadtörténelmi Közlemények című folyóiratunk megindulhasson.

A nyomdai ipar rohamos áremelkedésével kapcsolatban. . . hivatalos értesítést vettünk, hogy a nyomdai és rokon iparágak árakat 10%-al felemelték. . . Miután ezek folytán folyóiratunk további fennmaradása csak úgy lehetséges, ha eddigi 40 ívre leszállított terjedelmet újabban jelentékenyen leszállítanók, ami viszont annak tudományos értékét tenné kockára, bátorkodunk mély tisztelettel kérni Nagyméltóságodat, hogy a magyar hadtörténelmi irodalom fenntartása, és továbbfejlesztése érdekében annak évi dotációját 1911. év elejétől kezdve 2000 koronával felemelni sziveskedjék.”⁴⁸

Hazai Samu honvédelmi miniszter 1910. október 25-i 9443/eln. számú válaszában értesítette az MTA Hadtörténelmi Bizottságát, hogy a „Hadtörténelmi Közlemények céljaira eddig adott évi 5000 korona támogatás összegét a jövő évtől kezdődőleg 2000 (Kettőezer) koronával fel fogom emelni.”⁴⁹ A HB elnöke és előadója még aznap megírt levelében köszönte meg a Hadtörténelmi Közlemények felemelt évi pénzügyi támogatását.⁵⁰

Ebben az időben kulminált Heinrich Gusztáv főtítkár és Szendrei János szerkesztő között is a vita a Hadtörténelmi Közlemények 1910. 1-2. száma felemelt példányszáma pénzügyi fedezetének ügyében. Szendrei János 1910. június 6-i, ebben a kérdésben írt levelére a főtítkár november 9-i levelében a következőket írta: „folyóiratod 1-ső füzetéből az új vállalat érdekében nyomattam 400 példánnyal többet, hogy a legszélesebb körökben terjeszthető legyen, a mi meg is történt.

A költség-többlet természetesen a Bizottságot terheli, mely módot fog találni arra, hogy a deficitet fedezze. . . soha még bizottság nem követelte, hogy az ily túlkiadást az Akadémia fődözze.

45 Századok, 1910. évfolyam, 438. o.

46 RAL K 1589 369/1910. sz.

47 RAL K 1222 55(364)/1910. sz.

48 Uo. 60(433)/1910. sz.

49 Uo. 64(460)/1910. sz.

50 Uo. 65(461)/1910. sz.

Egyébként is Bizottságok még rendelkezik az 1909. évi ministeri segéllyel, melyből ez a deficit fedezhető. Kár és indokolatlan oly csekély előfizetési összegért oly vastag füzeteket adni, ami csak a közönség demoralizálására vezet.⁵¹

A vita ezek után úgy zárult le, hogy a többletköltséget a HB valóban megmaradt bevételeiből fedezték. Szendrei János, megfogadva a főtitkár javaslatát, a folyóirat előfizetői számának növelése érdekében újabb kísérletet tett. Elképzeléséről 1910. november 18-i levelében számol be Rónai Horváth Jenő altábornagnak, a HB elnökének, aki november 20-i válaszában kifejtette: „Nincs ellene ugyan semmi ellenvetésem, csak hogy teljesen *kárbavesztett fáradságnak* tartom.

Magyarországon van öt - a hadtestparancsnokságok székhelyein - katonai tudományos és kaszinó egyesület, melyek közül *talán* 1-2 elő fog fizetni, az Ausztriában levő 10-12 casinóból pedig egy sem.

Bizonyos, hogy a nyomtatvány költségét sem kapod meg.

Én mához egy hétre Budapestre utazom és rendelkezésedre állok; talán jó lenne az ülést *bélfőn 28-án* megtartani d.u. 4 órákor (5 órákor összes ülés van).⁵²

A HB 1910. november 28-i jelzett ülésének előkészítésére Szendreinek számos, a Hadtörténelmi Közleményekkel kapcsolatos fontos előterjesztést kellett kidolgoznia, mivel a tervezett 10 napirendi pontból 8 a folyóirat ügyeivel foglalkozott. Mindenekelőtt a főtitkár 1910. november 20-i 505. számú átirata értelmében el kellett számolni az évi dotáció felhasználásáról és el kellett készítenie az 1911. évi munkatervet és költségvetést, amit december 31-ig kellett felterjeszteni a Főtitkári Hivatalnak.⁵³ November 27-re elkészült az MTA HB költségvetése az 1911. évre, melynek bevételi tételei voltak: 1. A honvédelmi miniszter által 1909-re utalt 5000 koronából fennmaradt 3000 korona; 2. honvédelmi miniszteri támogatás 1911-re (7000 K); 3. Az Akadémia Festetich-féle alapítványának kamatai 1911-re (1200 K); 4. a Honvédelmi Minisztérium előfizetése 120 példányra (á 10 K) 1911-re (1200 K), összesen 1200 K. Kiadási tételei: 1. a Hadtörténelmi Közlemények nyomdai költségei, 40 ív, ivenként 95 K, 3800 K; 2. Írói tiszteletdíjak: 3050K; 3. Klisék: 550 K; 4. Kisebb kiadások, iratok stb.: 680 K; 5. Kisebb nyomtatványok: 150 K; 6. Szerkesztő előadó tiszteletdíja: 800 K; 7. Előre nem látott kiadások (túlszedés stb.): 370 K; összesen: 9400 K. Maradvány: 3000 K.⁵⁴

Tájékoztatásra előkészítette az 1911. évfolyamba érkezett 17 kéziratot, amelyek a legjobb hazai szerzők tollából származtak.⁵⁵ A Bizottság elé kívánta terjeszteni a Hadtörténelmi Közlemények magyar, német, francia nyelvű nyomtatott előfizetési felhívását, amely röviden bemutatta a folyóirat történetét, az 1910. évfolyam 1-2. füzet címlapját A/5 formátumban, a megjelenés időpontjait, terjedelmét (40-50 ív), és árát (10 korona). A felhívást Rónai Horváth Jenő altábornagy, a HB elnöke és Szendrei János HB előadó, a Hadtörténelmi Közlemények szerkesztője írta alá.⁵⁶ Elkészítette a Hadtörténelmi Közleményekből külföldi folyóiratok számára küldendő cserepéldányok címlistáját, melyszerint Ausztriába 6, Németországba 4, Svájcba 1, Olaszországba 2, Franciaországba 4, Romániába 1, Dániába 1, Angliába 3, összesen 22 példányt kívánt elküldeni.⁵⁷ Az ülés elé terjesztette a Hadtörténelmi Bizottság 1910. évi működéséről szóló jelentés tervezetét, ami így szólt: „A Hadtörténelmi Bizottság tizenkét évi szünetelés után ez évben újból megalakult, elnökévé Rónai Horváth Jenő altábornagy t.t. és előadójává Szendrei János lev.t. választotta.

Működését a bizottság régi folyóiratának a Hadtörténelmi Közleményeknek, az előadó szerkesztésében való újbóli megindításával kezdte meg, melynek ez évi folyamata 41 ívnyi terjedelemben gazdagon illusztrálva jelent meg.⁵⁸

A HB 1910. november 28-i ülése jegyzőkönyve szerint 3. napirendi pontként jóváhagyták, hogy a folyóirat nyomdai költségeinek 10%-os növekedését a jövő évi költségvetésben feltüntetik. 4. napirendként örömmel vették tudomásul, hogy a honvédelmi miniszter 2000 koronával emeli a pénzügyi támogatást. 5. napirendként bemutatták a folyóirat folyó évi 4. füzetét. 6. napirendként elfogadták a Hadtörténelmi Közlemények évi jelentését és 41 ívben való megjelenését. 7. napirendi pontként megvitatták és elfogadták a Hadtörténelmi Közlemények 1911. évfolyamának elgondolá-

51 Uo. 68(477)/1910. sz.

52 Uo. 70(491)/1910. sz.

53 Uo. 71(492)/1910. sz.

54 Uo. 73(505)/1910. sz.

55 Uo. 74(506)/1910. sz.

56 Uo. 76(530)/1910., 80(8)/1911. sz.

57 Uo. 82(13)/1911. sz.

58 Uo. 89(112)/1911. sz.

sát és kéziratait. 8. pontként tudomásul vették és jóváhagyták a folyóirat külföldi cserepéldányait. 9. és 10. pontként jóváhagyták a HB 1910. évi zárszámadását és 1911. évi költségvetését.⁵⁹

Ezzel zárult le a Hadtörténelmi Közlemények újbóli megindításának eseményekben és eredményekben gazdag esztendeje, ami megalapozta a következő időszakot. Az 1911. esztendő első felében a folyóirat 1. és 2. száma rendben megjelent, ezt bizonyítja a HB 1911. június 6-i ülése, melyen az előadó bemutatta a Hadtörténelmi Közlemények júniusi füzetét és pozitívan számolt be a „következő füzetek munkálatairól”.⁶⁰ Jelentkeztek a cserepartnerek is. A német nagyvezérkar II. hadtörténelmi osztályának főnöke 1911. június 17-i 68B. számú levelében megköszönte a Hadtörténelmi Közlemények számait és megküldte a „Urkundlichen Beiträge und Forschungen zur Geschichte des Preussischen Heeres” című periodikájuk 16-19. füzetét.⁶¹

Az év második fele már nagyobb gondokat jelzett, bár a HB költségvetése az 1912. évre igen pozitívan alakult, hiszen a bevétel összege 12 453 korona 80 krajcár, a kiadás összesen 9400 korona volt, melyből a Hadtörténelmi Közlemények nyomdaköltsége, 40 ívvel és ívenként 95 koronával számítva, 3800 korona, az írói tiszteletdíjak összege 3050 korona. A maradvány 1913-ra 3053 korona 80 krajcár.⁶² Am igen rosszul alakult az egyéni előfizetők száma, összesen csak 149, és ez kevés az előző évhez képest.⁶³

A Hadtörténelmi Közlemények helyzetének romlását és a kiút keresését jelzi a Hadtörténelmi Bizottság 1911. december 12-i ülése, amely elfogadta a bizottság 1911. évi zárszámadását és az 1912. évi költségelőirányzatot; bemutatták a Hadtörténelmi Közlemények 4. füzetét és a jövő évfolyamba érkezett művek jegyzékét. Az előadó bemutatta a bizottság számára küldött külföldi folyóiratok jegyzékét, amely 10 német, osztrák, svájci, olasz, angol, dán folyóiratot tartalmazott. A szerkesztő jelentést tett a folyóirat nyomdai és expedíálási bajairól, arról hogy a Franklin Nyomda késik, s ezért a Hadtörténelmi Közlemények időbeni megjelenéséért felelőséget nem vállal. Ezt a bizottság tudomásul vette. Szóba kerül az is, hogy hány előfizetője van a Hadtörténelmi Közleményeknek és elhatározták, hogy erről pontos adatokat kérnek az Akadémia Könyvkiadó Hivatalától. Végül Szendrei János előadó szerkesztőségéről elfoglaltsága miatt lemondott, illetve úgy vállalta a továbbiakban, ha Pilch Jenő százados, segédszerkesztőként a segítségére lesz. A bizottság ezt is elfogadta.⁶⁴

A honvédelmi miniszter 1912. január 12-i 152. 143/11. számú átiratában értesítette a HB-t, hogy megrendeli a folyóiratot 120 példányban, valamint hogy „A Magyar Tudományos Akadémia Hadtörténelmi Bizottságának kiadásában megjelenő Hadtörténelmi Közlemények című folyóirat támogatására 7000 (Hétezer) korona 1912-re” át lett utalva.⁶⁵

A folyóirat ügyét tüzetesebben az 1912. április 13-i HB ülésen tárgyalták meg. Itt mutatták be a HK 1912. 1. füzetét és jelezték, hogy a 2. füzet már nyomdában van, valamint jelentették, hogy a folyóirat 1911. évfolyamának kliséit átadták az Akadémia Főtitkári Hivatalának. „6. Bemutatták a H.K. előfizetőinek az Akad. kiadó hivatalából bekért névsorokat, melyszerint a Honv. Min. 121 példányán kívül 35 előfizető van, úgyhogy a tisztelet- és cserepéldányokkal együtt 200 példány fogy el; - még 400 pld. raktáron maradt. - Az előfizetők csekély számát a biz. sajnálattal veszi tudomásul.

7. Hogy az előfizetők számát növelje, az elnökség a folyóiratról ismertetéseket között több lapban és szakfolyóiratban s kérvénnyel fordult a múzeumok és könyvtárak orsz. Főfelügyelőségéhez, melytől a mellékelt válasz érkezett.”⁶⁶ A bizottság ezt az akciót helyeselte, de a helyzet mégis drámai volt, amit legjobban Sárai Szabó Lajos őrnagy felszólalása tükröz, aki az elmondottakat 1912. április 13-i, HB-hoz intézett memorandumában is kifejtette. Eszerint a Hadtörténelmi Bizottság szép programja dacára két évi működése nagyon dőcög és „tevékenységük csaknem teljesen kimerült abban, hogy a Hadtörténelmi Közlemények számára véletlenül beérkezett, vagy esetleg máshonnan kapott dolgozatokat a folyóiratban kiadtuk.”⁶⁷ Tagadhatatlan, a Hadtörténelmi Közlemények számai ennek dacára tartalmasak, de nem alkalmasak a művelt katonák kedvének felébresztésére a magyar hadtörténelem művelésére, pedig ezzel sokat

59 RAL K 1589. sz.

60 Uo.

61 RAL K 1222 99(182)/1911. sz.

62 Uo. 119(368)/1911. sz.

63 Uo. 120(375)/1911. sz.

64 Uo. 115(262)/1911. sz., RAL K 1589. sz.

65 RAL K 1222 122(30)/1912. sz.

66 Uo. 134(139)/1912. sz., RAL K 1589. sz.

67 RAL K 1222 140(296)/1912. sz.

nyerne. A HB szinte teljes költségvetését a honvédelmi minisztérium fedezi, ezért: „Szép folyóiratunkkal – nagy sikerrel teljesített általános tudományos feladata, mellett – csak akkor szolgálhatjuk eredményesen ezt a különleges katonai célt is, ha teljes tervszerűséggel és következetességgel, szakadatlanul törekszünk határozottan körvonalazandó célunk felé.”⁶⁸ Szabó őrnagy egy sor téma feldolgozását vette fel, amelyek a folyóirat fejlődése szempontjából is szükségesek, így mindenképp az új hadtörténetírói nemzedék nevelését, a bécsi hadilevéltári anyagok közreadását, pályázat hirdetését Napóleon 1812. évi oroszországi hadjárata 100. évfordulója alkalmából története feldolgozására, mivel az ott harcoló császári „hadtestben több magyar csapat is, nagyon érdekes körülmények között szerepelt. . . Katonai érdekek szempontjából nagyon kívánatos lenne Bosznia és Hercegovina elfoglalásának részletes katonai történelmét is elkészíteni, – mivel a magyar hadtörténelmi irodalomban, sőt a németben is rendkívül élesen érzett hiányt pótolnánk.”⁶⁹

A HB és a szerkesztő ezek figyelembevételével vitte tovább a folyóirat ügyét az év második felében. Ez kitapintható a bizottság 1912. október 23-i ülésének lefolyásában és eredményeiben. A szerkesztő jelentette, hogy nyomdai problémák tovább tartanak, ez jelentkezik abban is, hogy a Hadtörténelmi Közlemények előfizetését és szétküldését a nyomda intézi és nem az akadémiai kiadóhivatal. A katonai tudományos egyesületekhez, karokhoz és csapatokhoz intézett előfizetési felhívás nem vezetett eredményre, ezért a cs. kir. hadügyminisztériumhoz fordultak pártfogásért. A polgári középiskolák és a katonai tanintézetek HK előfizetési díját 4 koronára leszállítják. Végül bemutatta a folyóirat 3. számát és jelezte, hogy a 4. szám anyaga nyomdába van adva.⁷⁰

A leírt gondok ellenére a Hadtörténelmi Közlemények pénzügyi helyzete szilárd volt, ezt tükrözi a HB decemberi zárszámadása az 1912. évre. A bevétel 12 453 korona 80 krajcár volt, a kiadás 9400 korona (zömében a folyóirat éves előállítási költsége), a maradvány: 3 053 korona 80 krajcár.⁷¹ Ezért kedvezően alakult a HB 1913. esztendői költségvetése is, a bevétel négy tétele összesen 12 453,80 korona, a kiadás – zömében a Hadtörténelmi Közlemények előállítására – 9 400 korona, a maradvány 3 053,80 korona.⁷²

A HB 1913. február 10-i ülésén bemutatták a Hadtörténelmi Közlemények 1912. évi 4. számát és arról határoztak, hogy a külföldi cserépeldányokat átadják az MTA Könyvtárának.⁷³ A folyóirat előfizetési helyzete azonban nem javult, ezért szükségszerűvé vált a szerkesztőcsere, ami a HB 1913. október 9-i ülésén történt meg: „Dr. Szendrei János a bizottság folyóiratának, a Hadtörténelmi Közleményeknek négy éven át, tehát a bizottság újból való megalakulása óta szerkesztője, ezen állásáról lemondott, minek folytán a bizottság szerkesztővé, az eddigi segédszerkesztőt Pilch Jenő m. kir. honvédszázadosot választotta meg.”⁷⁴ Az új szerkesztő körütekintő szervező munkával és megfelelő programmal fogott neki a Hadtörténelmi Közlemények előfizetéseinek gyarapításához és az ezzel kapcsolatos előterjesztését a HB 1913. november 28-i ülésén tette meg. Bejelentette, hogy a Honvédelmi Minisztérium engedélyezte számára a HK szerkesztésének átvételét. Kérte a hozzájárulást előfizetési felhívás kibocsátására és bemutatta a terjesztésre szánt nagyobb ismertetőt. Javaslatot tett a folyóirat előfizetési árának leszállítására oly formában, hogy a Hadtörténelmi Közleményeket 1914. január 1-től a közös hadsereg és a m. kir. honvédség összes tisztje és tisztviselője 5 korona kedvezményes áron kapja meg. Az előterjesztés alapján a Hadtörténelmi Bizottság elhatározta:

a) A cs. és kir. közös hadsereg és a m. kir. honvédség összes nevelő és kiképzőintézeteinek ifjúsági könyvtárai, akadémikusai és növendékei, az összes főiskolák ifjúsági könyvtárai számára a HK árát 4 koronára leszállítja.

b) A Magyar Történelmi Társulat 1913. október 26-i választmányi ülése indítványozta, a társulati tagok féláron kapják meg a Hadtörténelmi Közleményeket; ezt az MTA főtákará elfogadta.

c) A drágaság sújtja a tisztikart, a folyóirat legnagyobb előfizetőjét, ezért nem fizetnek elő, tehát le kellene szállítani az árát, kedvezményt adni nekik is.

d) Ma csak 36 előfizetője van a Hadtörténelmi Közleményeknek, az előfizetés díjának 5 koronára való leszállítása megsokszorozná az előfizetők számát. A közfigyelmet fel kell kelteni a napilapokban és időszaki lapokban előfizetési felhívás közreadásával.

68 Uo.

69 Uo.

70 RAL K 1589. sz.

71 RAL K 1222 142(341)/1912. sz.

72 Uo. 143(342)/1912. sz.

73 RAL K 1589. sz.

74 Uo.

e) „A folyóirat célja, hogy minél szélesebb körben terjessze a magyar hadi történelmet, amit csak úgy érhetünk el, ha a lehető legolcsóbban adjuk folyóiratunkat.”⁷⁵

Az ülést követő napokban meg a HB a Franklin Társulat 1913. november 29-i levelét: „A nyomdai munkabérek és anyagárak folytonos emelkedése arra kényszerít bennünket, hogy a Hadtörténelmi Közlemények című lapja előállítási árát 10%-al felemljük.”⁷⁶ A bizottság elnöke és előadója úgy határozott, hogy a „kiadás többlet az illusztrációra szánt összegből lesznek fedezendők!”

Pilch Jenő nagy határozottsággal végezte a folyóirat terjesztésével kapcsolatos bonyolult és nehéz feladatokat. Először a postát értesítette, hogy a Hadtörténelmi Közlemények szerkesztője személyében változás történt és ezentúl a folyóirat számára érkező minden küldeményt lakására – Budapest, VIII. Ludoviczeum utca 4., III. emelet 29. szám – adják le. A Hadtörténelmi Közlemények 1914. márciusi számában szerkesztőként már az ő neve fog szerepelni és „a Hadtörténelmi Közlemények már 14 éve létezik, aminek következtében a közigazgatási hatóságoknak és a sajtótörvény értelmében való ez idő szerinti végzésére szükség nincsen, annál kevésbé miután a folyóirat pusztán tudományos és csak negyedévenként jelenik meg.” A posta 1914. február 19-i levelében tudomásul vette a szerkesztő álláspontját.⁷⁷ Az 1913-as esztendő utolsó napjaiban került postára Pilch Jenő aláírásával az előfizetési felhívás a Hadtörténelmi Közlemények rövid bemutatásával 8 különböző katonai tanintézet és 213 állami reálgymnázium címére.⁷⁸

A folyóirat megjelenését pénzügyileg a HB 1914. évi költségvetése biztosította, melynek 4 tételből álló bevétele 13 274,65 korona, kiadása, 7 tételben, legnagyobb nyomdai költségre 42 ívet 95 koronával számítva, 3990 korona; a tiszteletdíjak 3360 koronát tettek ki, az összes kiadás 9740 korona volt. Maradvány 1915-re 3 534,65 korona.⁷⁹

A Hadtörténelmi Közlemények 1914. évi 90 iratából is látszik, hogy Pilch Jenő rendet teremtett a szerkesztőség ügyeiben és azokat folyamatosan, pontosan, színvonalasan intézte.⁸⁰ A Franklin Társulat számlái igazolják, hogy a Hadtörténelmi Közlemények 1913-ban és 1914-ben számonként 600 példányban jelent meg.⁸¹ Szendrei János HB előadó 1914. március 18-i levelében érdeklődött Pilch Jenő HK szerkesztőnél, hogy miképp áll a folyóirat 1. számának megjelenése. A szerkesztő március 23-i válaszában megírta: „Az első füzetet ma expedálták mindenfelé. Jelenleg 180 előfizetőnk van a hivatalból megrendelt példányokon (150) felül. . . a 2-ik füzet anyaga együtt van. Legközelebb bemutatatom.”⁸² A szerkesztőváltást nehezen megértő M. Kir. Posta- és Táviratigazgatóság IV. ügyosztályának 1914. április 16-án Pilch Jenő a következő levelet küldte: „Van szerencsém tisztelettel bejelenteni, hogy a Magyar Tudományos Akadémia Kiadásában megjelenő és a budapesti Franklin-Társulat nyomdájában készülő »Had-történelmi Közlemények« című évnegyedes folyóirat szerkesztőségében 1914. évi január hó 1-vel változás állott be, amennyiben Dr. Szendrei János helyett alulírott: Pilch Jenő m. kir. honvédőrnagy vette át a szerkesztőséget az erre illetékes Magyar Tudományos Akadémia hadtörténelmi bizottsága határozata alapján.”⁸³

A HB 1914. április 22-én Rónai Horváth Jenő altábornagy elnökletével tartotta meg ülését, melyen a folyóirat ügyeivel is foglalkoztak. Jelentették, hogy a Hadtörténelmi Közlemények 1913. évi kliséit átadták az Akadémiai Könyvtárnak és bemutatták a folyóirat 1914. évi 1. számát. Részletesen megtárgyalták a folyóirat helyzetét és előfizetéseinek alakulását a szerkesztő előterjesztésében, amiből kiderült, hogy az előfizetési pénzek kezelését, szétküldését az Akadémia főtitkára a szerkesztőségnek engedte át; az altiszti előfizetőknek 4 koronás kedvezményes árat engedélyeztek; a nyomdai költségek 10%-os emelkedése miatt az új árakat bemutatták, amit engedélyeztek. Az előfizetők száma az 1914. évre a következőképpen alakult: honvédség tagjai 92, közös hadsereg tagjai 14, honvéd akadémikusok 10, honvéd hadapródok 32, polgáriak 22, könyvtárak, egyesületek 19, altiszti olvasók 9, középiskolai ifjúsági könyvtárak 18 példányra fizetnek elő; hivatalból rendeltek 137-et, összesen 353-at. Az 1913. évihez képest az előfizetők számának emelkedése 180.⁸⁴

75 Uo., RAL K 1222. sz. A Hadtörténelmi Közlemények szerkesztésére vonatkozó iratok (a továbbiakban: HK) 18/1913. sz.

76 HK 7/1913. sz.

77 HK 17/1913. sz.

78 HK 19/1913. sz.

79 1/1913. sz.

80 L. RAL K 1222. sz. A Hadtörténelmi Közlemények szerkesztésére vonatkozó iratok 1914/1-90., külön számozással.

81 Uo. 56-69/1914. sz.

82 Uo. HK 126(44)/1914. sz.

83 Uo. 138(51)/1914. sz.

84 Uo. HK 140(53)/1914. sz. RAL K 1589. sz.

A HB 1914. május 29-i ülésén a folyóirat 2. számának bemutatásán túl felvetődött a *Hadtörténelmi Közlemények* szegedi nyomdában való előállítására.⁸⁵ Szendrei János bizottsági előadó a folyóirat kiadásával és szerkesztésével kapcsolatos június 17-i és 22-i levelében erre is felhívta Pilch Jenő szerkesztő figyelmét, aki 24-i válaszában leszögezte, hogy a vidéki nyomdák sem olcsóbbak és közölte: a következő szám kéziratai is megvannak, de a bemutatásukra nincs szükség, mivel előző munkák folytatásai, vagy „tiszta katonai jellegű dolgok”. Emellett szerzőik tapasztaltak és a munkája feletti túlzott gyámkodás miatt megjegyzi: „Szerény véleményem szerint valamennyi értékes, megüti a mértéket s hasznára válik ama közönségnek, mely előfizetők és így olvasóközönségünk is.”⁸⁶

A kirobbant első világháború hatása egyre negatívabban érződött meg a folyóirat életében. A HB 1914. november 19-i ülésén Pilch Jenő mutatta a *Hadtörténelmi Közlemények* 4. füzetét és jelentette „hogy a jövő évi 1. füzet esetleg a 2-ikkal együttesen a jelenlegi háborús viszonyok miatt valószínűleg később fog megjelenni. Tudomásul vettetett.”⁸⁷ A Franklin Társulat számlája szerint „600 példány *Hadtörténelmi Közlemények* XV. évf. 4. füz., 14 3/8 ív, egy melléklettel, borítékba fűzve” 1485,46 koronába került.⁸⁸

A *Hadtörténelmi Bizottság* 1914. évi munkásságáról készült jelentés megállapítja: „A honvédelmi minister az 1914-ik évben is 7000 koronával támogatta a bizottságot és 1380 koronával előfizetett a bizottság kiadványára a *Hadtörténelmi Közleményekre*.”

Ezen folyóirat XV-ik évfolyamában jelent meg, 46 ívnyi terjedelemben 34 tanulmány és értekezés és 12 kisebb cikket közölt. . . Az évközben kitört háború a bizottság elnökét Rónai Horváth Jenő altábornagyot is a harctérre szólította s máris áldozatokat követelt tőlünk is; amennyiben a bizottság buzgó segédtagja Sári Szabó Lajos alezredes az ismert nevű katonai író, s Thurzó Kálmán százados folyóiratunk buzgó munkatársa a harctéren hősi halált haltak.”⁸⁹ Súlyos csapást jelentett a *Hadtörténelmi Közlemények* számára is, hogy a harctéren szerzett betegsége következtében 62. életévében 1915. március 2-án meghalt Rónai Horváth Jenő altábornagy, a folyóirat alapító szerkesztője és a HB elnöke.⁹⁰

Pilch Jenő szerkesztő mindent megtett annak érdekében, hogy a folyóirat a súlyos háborús körülmények között is talpon maradjon. Az 1915. évi első összevont számot sikerült megjelentetnie, ami a Franklin Társulat számlája szerint („600 példány *Hadtörténelmi Közlemények* XVI. évf. 1-2 füzet, 18 1/8 ív, egy melléklettel borítékba fűzve”) 2046,46 koronába került, a 3. szám (9 1/8 ív) pedig 1140,41 koronába.⁹¹ A HB 1915. október 27-i ülésén Pilch Jenő kérte a bizottságot, hogy engedélyezze a folyóirat január, április, július, október közepi megjelenését, illetve ami még célszerűbb lenne és olcsóbb, a kettős füzetek kiadását. Ezzel a bizottság egyetértett. Jelentette továbbá, hogy a nyomdai költségek 10%-al drágultak és a világháború miatt a tisztai előfizetőket a folyóirat elvesztette.⁹² A nagy gondokat érzékelteti a *Hadtörténelmi Bizottság* jelentése is az 1915. évi munkáról: „A világháború eseményei sok tekintetben a bizottság működését is megbénították. A bizottság nagyérdemű elnöke Rónai Horváth Jenő altábornagy a harctéren szerzett betegsége következtében elhunyt. Helyébe Báró Forster Gyula tt. választott meg. . . A honvédelmi minister az 1915-ik évben is 7000 koronával támogatta a bizottságot és 1270 koronával előfizetett a bizottság kiadványára a *Hadtörténelmi Közleményekre*.”

Ezen folyóirat XVI-ik évfolyama jelent meg 37 ívnyi terjedelemben 16 nagyobb tanulmányt és értekezést és 24 kisebb cikket közölt, számos illusztrációval és műmelléklettel.⁹³

85 RAL K 1589. sz.

86 RAL K 1222 HK 165-167(76)/1914. sz.

87 RAL K 1589 100/1914. sz.

88 RAL K 1222 2(64)/1915. sz.

89 Uo. L(1)/1915. sz.

90 Uo. 3(8)/1915. L. részletesen *Szendrei János*: Rónai Horváth Jenő t. tag emlékezete. MTA emlékbeszédek. XVII. k., 7. sz. 165-175. o.

91 RAL K 1222 2(64)/1915. sz.

92 RAL K 1589 40/1915. sz.

93 RAL K 1223 11(1)/1916. sz.

A helyzet azonban a folyóirat szempontjából minden vonatkozásban csak rosszabbodott a következő esztendőben. A HB 1916. január 3-i ülésén Pilch Jenő újabb 30%-os nyomdai áremelést jelentett be,⁹⁴ ám ezt némileg ellensúlyozta az a tény, hogy a folyóirat az év során két alkalommal is összevontan jelent meg és ezek költsége a Franklin Társulat augusztus 31-i és december 5-i számlája szerint („600 pld. Hadtörténelmi Közlemények, XVII. évf. 1-2. füzet 16 5/8 ív, borítékba fűzve”) 2669,38 korona, illetve („600 pld. Hadtörténelmi Közlemények, XVII. évf. 3-4. füz. 15 1/8 ív borítékba fűzve”) 2593,76 korona volt.⁹⁵

A HB 1916. november 27-i ülésén Pilch Jenő szerkesztő részletes jelentést tett a folyóirat évi megjelenéséről és a problémákról. Ezek között a legsúlyosabb az volt, hogy az előfizetők száma a háború miatt 15-re csökkent. Közölte, hogy a Hadtörténelmi Közlemények 1917. évi anyagai megvannak és javasolta, hogy a folyóirat következő évi számaint a drágaság miatt csak 20 ívnyi terjedelemben adják ki, amit a bizottság tudomásul vett.⁹⁶ A Hadtörténelmi Bizottság beszámolója az 1916. évi munkásságáról is tükrözi ezt a helyzetet, amikor megállapítja: „A még mindig dúló világháború e bizottság működését a folyó évben is sok tekintetben megbénította, már csak az által is, hogy katonai tagjai részint a harctéren, részint idehaza, de mégis a háború által vannak igénybe véve. Másrészt azért, hogy a nyomdai árak rendkívüli megrágulása miatt több tervbe vett mű kiadható nem volt.

A honvédelmi miniszter, tekintettel a nyomdai árak folytonos drágulására, a bizottság eddigi 7000 korona évi dotációját 9000 koronára emelte föl s a bizottság kiadványára a H. K. ra 1270 koronával előfizetett. . . A bizottság folyóirata a H. K. az évben XVII.-ik évf.-ban jelent meg 32 ívnyi terjedelemben 12 nagyobb tanulmányt és értekezést és 24 kisebb cikket közölve.”⁹⁷

A folyóirat léte szempontjából kedvezőtlen tendencia egyre erősödött, ami nemcsak a terjedelem csökkenésében, hanem a tartalom színvonalának romlásában is kifejeződött, amit a HB 1917. március 29-i és október 5-i ülésén is érzékeltek.⁹⁸ A bizottság 1917. évi munkájáról szóló jelentés kiemelte: „A közélet, tudomány és irodalomnak a háborús viszonyok okozta pangása e bizottság működésére az 1917-ik évben is bénítólag hatott.

A nyomdai árak folyton tartó emelkedése nemcsak lehetetlenné tette tervbe vett munka kiadását, hanem e miatt folyóiratának a Hadtörténelmi Közleményeknek ívszámát ez évben is újból le kellett szállítania.

Illy körülmények között tehát folytatta a bizottság a világháború emlékeinek gyűjtését s foglalkozott a béke beállta utáni teendők terveivel, hogy majdan miként örökítheti meg méltó módon és mentül szélesebb alapon a magyarság hősi szereplésének e vérzivataros korszakban való történetét. . .

A Honv. Miniszter Úr a bizottságot ez évben 9000 koronával támogatta és 1444 koronával előfizetett a Hadtörténelmi Közleményekre.

E folyóirat ez évben XVIII.-ik évfolyamában jelent meg Pilch Jenő alezredes szerkesztésében. A 25 ívnyi terjedelmű kötet 8 nagyobb tanulmányt és értekezést és 16 kisebb cikket közölt.”⁹⁹

A számlák szerint a folyóirat nyomdai költségei a következők voltak: „600 pld. Hadtörténelmi Közlemények, 18. évfolyam 1-2. füzet 10 5/8 ív, borítékba fűzve” 1937,35 korona és „600 pld. Hadtörténelmi Közlemények. XVIII. évf. 3-4. füzet 14 1/4 ív, egy műmelléklettel borítékba fűzve” 3487,38 korona.¹⁰⁰ A HB 1917. évi zárszámadása szerint a Hadtörténelmi Közlemények nyomdai költsége 5312,23 korona volt, a kliséké 181,02 korona és a tiszteletdíjak összege 1875,18 koronát tett ki.¹⁰¹ A bizottság 1918. évi költségvetésében bevételként 18 985,04 korona szerepelt, kiadásként pedig 9 540 korona, amiből a Hadtörténelmi Közlemények nyomdai költségére 5500, klisékre 200, tiszteletdíjakra 2000 koronát irányoztak elő.¹⁰²

94 RAL K 1589. sz.

95 RAL K 1223 12/1916. sz.

96 RAL K 1589. sz.

97 RAL K 1223 22/1916. sz.

98 RAL K 1589. sz.

99 RAL K 1283 24/1917. sz.

100 Uo. 16/1917. sz.

101 RAL K 1589 26/1917. sz.

102 Uo.

Az 1918. esztendő minden vonatkozásban szakaszhatárt jelent a Hadtörténelmi Közlemények életében, aminek jeleit már a HB január 11-i ülésének jegyzőkönyve is megőrökökítette: „7. Pilch Jenő alezredes, a Hadtörténelmi Közlemények szerkesztője jelenti, hogy a folyóirat jövő 1918. évi kéziratú anyaga, már teljesen együtt van, hogy az a folyó évben is, a nyomdai árak drágasága miatt csupán 20 ívnyi terjedelmű két kettős füzeten jelenhetik meg.

Jelenti továbbá, hogy a Franklin Nyomdával tárgyalt oly értelemben, hogy az egész évfolyamot nyomassa legalább egységes áron, de a nevezett intézet erre nem volt hajlandó, mert a munkabérek egyes füzeteknek a másikkal való megjelenése közben is tetemesen emelkedhetnek, amely emelkedések bizonyára még az esetleg bekövetkező béke ideje után is jó ideig tartani fognak. . . Tudomásul vétel.

8. A folyóirat ügyének tárgyalása kapcsán előadója javaslatára kimondja a bizottság, hogy a Hadtörténelmi Közlemények írói tiszteletdíját az eredeti feldolgozású cikkek egy ívéért, az eddigi 80 koronáról 100 koronára emeli fel. Az okmány kiadások díja jövőre is 60 korona marad ívenként.”¹⁰³

A folyóirat sorsának jobbra fordulását tehát a bizottság a békétől várta, de más lépéssel is megpróbálkozott. A HB 1918. február 12-i ülésén József főherceget, a „kiváló hadvezért” a Hadtörténelmi Bizottság tagjává és elnökévé választotta és a „bizottság a II. osztály útján az összes ülés elé előterjesztést tesz”. Az aznap üléselőz akadémiái összes ülés a választást jóváhagyta és „felhatalmazta az elnökséget. . . a választást öfenségével annak idején küldöttség útján tudatni.”¹⁰⁴ A Hadtörténelmi Közleményekben megjelent tudósítás szerint: „A bizottság ez évi történetének legjelentősebb eseménye volt, hogy annak elnöki tisztét *József főherceg* úr cs. és kir. Fensége, akadémiánk tiszteletbeli és igazgatósági tagja elfogadta.”¹⁰⁵ Ezzel mindenesetre azt elérte a bizottság, hogy Wekerle miniszterelnök 1918. március 13-i 1174. számú átiratában, melyet az MTA elnökéhez intézett, tájékoztatást kért a MTA Hadtörténelmi Bizottság szervezetről és tevékenységéről, amit az március 20-i válaszában meg tett. Röviden ismertette a HB történetét 1883-tól és feladatokról, amely szerint: „Az Akadémia ügyrendjének 49-ik §-nak értelmében feladata a magyar hadtörténelmi kútfók és egyéb emlékek felkutatása, kiadása és feldolgozása s az érdeklődésnek a magyar hadtörténet és emlékei iránt a nemzet mentül szélesebb rétegeibe való felkeltése és ébrentartása.

E célból tudományos szakmunkákon kívül, Hadtörténelmi Közlemények cím alatt rendes folyóiratot ad ki mely már XIX-ik (19) évfolyamban jelenik meg.”¹⁰⁶ Ezenkívül a bizottság 1883 óta munkálkodik a Magyar Hadimúzeum létrehozásán és segíti a világháborús emlékek gyűjtését. A folyóirat helyzete azonban nem fordult jobbra, hanem inkább egyre nehezebbre, ezért a HB 1918 szeptemberében felterjesztéssel élt az MTA elnökéhez, hogy a Hadtörténelmi Közlemények megjelenetése ügyében anyagi támogatásra szólíthassa fel a pénzügyintézeteket.

„A Magyar Tudományos Akadémia Hadtörténelmi Bizottsága alapszabályszerű feladatához képest a világháború kezdete óta arra törekszik, hogy abban a hős magyar csapatok s általában a magyarság szerepét méltóképpen megőrökítse, s az erre vonatkozó adatokat gondosan egybegyűjtse és nyilvánosságra hozza, s másrészt a Magyar Hadtörténelmi Múzeum rég óhajtott létesítésében is behatóan közreműködjék. Tervezett ily irányú tevékenységében azonban megakadályozza a bizottságot az a körülmény, hogy a minden irányú roppant drágaság folytán a nyomdai árak oly tetemesen felemelkedtek, hogy az akadémia jelenleg alapítványi kamataiból származó és így nem fokozható jövedelmei már egyáltalán elégtelenek a bizottság tervezett kiadványai költségeinek fedezésére, sőt rendes szakközlönye, a Hadtörténelmi Közlemények című folyóiratának terjedelmét is felényivel kisebbre volt kénytelen leszállítani.

Annival inkább érinti ez a sajnálatos körülmény a bizottságot, mert a folyó év elején fogadta el annak elnökségét József főherceg úr, Ó cs. és Kir. Fensége, akinek vezetése alatt bizonyára fokozott tevékenységet fejtené ki a bizottság az emlékekben oly gazdag magyar hadtörténelem tanulmányozása terén, mivel most abban az anyagi eszközök hiánya teljesen megbénítja.

Ez a körülmény vezette arra a gondolatra az Akadémiai Bizottságunkat, hogy a nemzeti kultúrára mindig áldozni kész hazafias pénzügyintézetekhez forduljunk támogatásért.

Kétségtelen azonban, hogy egy ily irányú és méretű mozgalom csak akkor vezethet eredményre, ha azt megfelelő szakember irányítja.

103 RAL K 1590. sz. Hadtörténelmi Bizottság jegyzőkönyvei, 1918–1935. 6/1918. sz.

104 Uo. 24/1918. sz.

105 HK 1918. 1–2. sz., 156. o.

106 RAL K 1223 25/1918. sz.

Tiszteletteljesen bátorkodunk azért felkérni, hogy tekintse a nemzeti tudományosságunknak ezen ügghöz fűződő nagy és magasztos érdekeit Bizottságunkat céljai elérésében anyagilag támogatni.¹⁰⁷

A megkeresett és adakozásra felszólított pénzintézetek közül többen válaszoltak; ezek neve után feltüntetjük a HB számlájára küldött összeget: 1. Pesti Magyar Kereskedelmi Bank 3000 K., 2. Hitelbank 3000 K., 3. Pesti Hazai Első Takarékpénztár 3000 K., 4. Magyar Leszámitoló és Pénzváltóbank 1500 K., 5. Magyar Jelzálog Hitelbank 1500 K., 6. Magyar Bank és Kereskedelmi RT. 15 000 K., 7. Magyar Általános Takarékpénztár -, 8. Magyar Országos Központi Takarékpénztár -, 9. Agrárbank 1000 K., 10. Weiss Manfréd 5000 K. Ezeket az összegeket 1918. szeptember 27. és október 29. között utalták át.¹⁰⁸

A polgári forradalom győzelme és Magyarország függetlenné válása nagyott lendített a magyar hadtörténelem művelésének ügyén. 1918 novemberében a Hadtörténelmi Levéltár és Múzeum - melyért 1883-tól munkálkodott a MTA Hadtörténelmi Bizottsága - életképes újszülöttként lépett be a magyar tudományos és kulturális intézmények sorába.¹⁰⁹ A Hadtörténelmi Bizottság tevékenysége is felélénkült és úgy tűnt, hogy folyóiratának problémája is rendeződni fog. A Franklin Társulat 1918. április 30-i és november 30-i számlájából ismerjük a folyóirat pontos nyomdaköltségét: „600 pld. Hadtörténelmi Közlemények XIX. évf. 1-2. füzet 10 1/8 iv, borítékba fűzve” 3316,68 K. és „600 pld. Hadtörténelmi Közlemények. 1918. évi 3-4. füzet. 10 iv, borítékba fűzve” 4492,02 korona.¹¹⁰

Az új magyar hadügyminisztérium pártfogolta a folyóirat közreadását ez kiténik az alábbi levélváltásból is. A HB 1918. november 25-i 279. szám alatt küldte el segélyt kérő átiratát az alábbi szöveggel: „A volt m. kir. honvédelmi miniszter úr, a magyar hadtörténelem nagy fontosságára való tekintetből s mert a Magyar Tud. Akadémia kellő anyagi eszközökkel nem rendelkezik, a Hadtörténelmi Bizottság támogatására rendes évi javadalmazást engedélyezett, mely tavaly 9000 K. volt s a Hadtörténelmi Közlemények című folyóiratra 1580 koronával előfizetett.

Tekintettel arra, hogy a bizottság most a midőn fő feladata leendő a magyarságnak a mostani világháborúban való szerepét megörökíteni s mentül szélesebb alapokon történelmi igazságként megállapítani, - sokszorosán reá szorul és méltó a támogatásra, tekintettel továbbá arra, hogy a háború alatt a nyomdai árak több mint a háromszorosára emelkedtek s e miatt Bizottságunk egyáltalán nem tudná fentebb vázolt hivatásának megfelelni, - tiszteletteljesen kérjük a honvédelmi minisztériumot, hogy törekvéseinket a jövő 1919-ik évben is támogatni s tekintettel a magyaránny feladatra s a nyomdai árak említett folytonos emelésére fokozottabb anyagi támogatásban méltóztatassanak részesíteni.”¹¹¹

A hadügyminiszter helyett az államtitkár küldte el a Hadtörténelmi Bizottságnak 1918. december 16-i 31986. eln. 1.a. számú átiratát, amely így szólt: „Folyó évi november hó 25-én kelt 279/1918. számú felterjesztéséből örömmel vetem tudomásul, hogy a Magyar Tudományos Akadémia Hadtörténelmi Bizottsága főfeladatának tekinti a magyarságnak a mostani világháborúban való szerepét megörökíteni s mentül szélesebb alapokon történelmi igazságként megállapítani.

Az eddig élvezett évi támogatás felemelésére irányuló kérelemnek - megfelelő fedezet hiányában - sajnálatomra egyelőre elegendő nem tehetek, de az előfizetés és támogatás eddigi mértékét a Bizottságnak a jövőben is biztosítani igyekszem.”¹¹²

A hadügyminisztérium válasza a helyzet ismeretében érthető volt és az a pénzügyi támogatás, amelyet nyújtott, biztosította a Hadtörténelmi Közlemények számainak kiadását.

A HB is számba vette 1918. évi működésének legfontosabb jellemzőit és jelentésében megállapította: „A világháború, majd az utána következett szerencsétlen politikai viszonyok ez évben is gátot vetettek minden intenzív tevékenységnek. . . A bizottság szakfolyóirata, a Hadtörténelmi Közlemények ez évben XIX.-ik évfolyamában 20 ívnyi terjedelemben, 9 nagyobb tanulmányt és értekezést és 28 kisebb cikket közölt. A nyomdai árak még folyton tartó drágulása miatt e folyóirat terjedelme még mindig nem volt növelhető.”¹¹³ A HB 1918. évi zárszámadása viszont azt bizonyítja, hogy arra meg volt a megfelelő pénzügyi fedezet, mivel a bizottság bevétele 52 295,04 korona volt, a kiadása

107 Uo. 27/1918. sz.

108 Uo. 28-34/1918. sz.

109 L. részletesen Pongó János: Az Országos Hadtörténelmi Múzeum története. I. rész. Az Országos Hadtörténelmi Múzeum Értéktéje. 1. sz. Budapest, 1971. 7-55. o.

110 RAL K 1223 26/1918. sz.

111 Uo. 37(279)/1918. sz.

112 Uo. 43/1918. sz.

113 RAL K 1590 5/1919. sz.

pedig csak 11 242,67 korona – ebből a Hadtörténelmi Közlemények nyomdai költsége 7808,67 korona, a maradvány 1919-re 41 052,37 korona volt¹¹⁴. Igaz, hogy ebből 33 000 korona csak októberben folyt be a pénzintézetek adományaként.

A HB 1919. évi költségvetését is megtervezték 1918. december 7-én, amely szerint 52 832,37 korona lett volna a bevétel és 12 260 korona a kiadás; ebből a Hadtörténelmi Közlemények nyomdaköltsége 8000, a tiszteletdíjak 2000 koronát tettek volna ki.¹¹⁵

A XX. század elejétől az MTA, mint intézmény, válaszut elé került: vezéreszméje, a magas színvonalú nemesi-polgári liberalizmus mennyiben tud tovább épülni és helyt adni újabb, polgári pozitívista törekvéseknek és mennyiben kényszerül visszavonulni az egyre harciasabb formát öltő retrográd dzsentrí nacionalizmus. A tudományok, így a történettudomány fejlődése szempontjából ez meghatározó volt. A történettudományban megindult az erőteljes szakosodás, amit a hadtörténet és a folyóirat vonatkozásában az MTA másfél évszázadát összefoglaló szintézis az alábbiakban rögzített: „Ami a történettudomány speciális ágait illeti, először a hadtörténet kapott az Akadémián önálló orgánumot. A Hadtudományi Bizottság Hollán Ernő hadmérnök, ny. altábornagy (tt. 1872) elnöklete alatt több történésztag részvételével 1888-ban megindította a Hadtörténelmi Közlemények c. folyóiratot. Az első szerkesztő, Rónai Horváth Jenő Ludovika akadémiai tanár, utóbb altábornagy (lt. 1888, rt. 1910) számos tanulmány után egy összefoglaló magyar hadtörténettel is megpróbálkozott (Magyar hadi krónika, 1896). A lap 1898-ban a bizottsággal együtt megszűnt. Az Akadémia 1901-ben újra tervbe vette, majd a Honvédelmi Minisztérium segítségével 1910-ben meg is indította, előbb Szendrei János (lt. 1903), majd 1914-től Pilch Jenő (lt. 1918) szerkesztésében.”¹¹⁶

Az 1918 végével a Hadtörténelmi Közlemények életében lezárult egy tartalmas időszak, mely alatt a folyóirat szerkesztésének, tartalmának, nyomdai kivitelezésének és terjesztésének főbb elveit, összetevőit a szerkesztő bizottságként is működő Hadtörténelmi Bizottság határozta meg. Ez alapján a felelős szerkesztő Szendrei János, majd Pilch Jenő nagy önállósággal készítette a folyóiratot. Ebben az időszakban a közel 330 nyomdai ívben megjelent Hadtörténelmi Közlemények nagy szerepet játszott a magyar hadtörténetírás fejlődésében és a magyar hadtörténelmi irodalom gazdagításában. A mintegy 100 főt számláló szerzői gárdájában megtaláljuk a korszak hadtörténelemmel is foglalkozó – a mai tudománytörténetírás által is elismert – kiemelkedő historikusait (Angyal Dávid, Márki Sándor, Marczali Henrik stb.), levéltárosait (Gárdonyi Albert, Herczog József, Komáromy András stb.), könyvtárosait (Dékány Kálmán stb.), régészeit (Téglás Géza stb.) és katonatiszt hadtörténészeit (Thurzó Kálmán stb.), akik közül számosan a Magyar Tudományos Akadémia levelező és rendes tagjai voltak.¹¹⁷

A jeles szakemberek tollából megjelent dolgozatok és értekezések, a közreadott okmányok és más közlemények szinte az egész ezeréves magyar hadtörténettel foglalkoznak és számos fehér foltot tüntetnek el. Ha átlapozzuk a Hadtörténelmi Közlemények 1910–1918. évfolyamainak számait, akkor kiderül, hogy azok ma is kimeríthetetlen kincsestárak az érdeklődő olvasók és a kutatók számára; ma is nélkülözhetetlen és hézagpótló szerepet töltenek be a magyar hadtörténelmi irodalomban.

114 RAL K 1223 39/1918. sz.

115 Uo. 40/1918. sz.

116 A Magyar Tudományos Akadémia másfél évszázada, 1825–1975. (Főszerk.: *Pach Zsigmond Pál*) Budapest, 1975. 205. o.

117 Uo. és *R. Várkonyi Ágnes*: A pozitívista történetiszemlélet a magyar történetírásban. I. Budapest, 1973.

TARTALOM

TANULMÁNYOK

VESZPRÉMY LÁSZLÓ	A magyar honfoglalás útirányának hagyománya elbeszélő forrásokban - - - - -	1
HATHÁZI GÁBOR	Az Árpád-kori magyar hadsereg szervezete nomád elemek kérdése. A besenyők - - - - -	22

KÖZLEMÉNYEK

HORN ILDIKÓ	Rákóczi László pályája (1633-1664) - - - - -	61
KEDVES GYULA	A 48. honvéd zászlóalj története az 1848-49-es szabadságharcban alakításától Buda visszavételéig - - - - -	91

MŰHELY

HERMANN RÓBERT	Frideczky Lajos emlékiratairól - - - - -	129
----------------	--	-----

FORRÁSKÖZLEMÉNYEK

DOBAI ANDRÁS	Két ismeretlen Zrínyi-levél Kaposvár 1555. évi ostromáról - -	138
TARDY LAJOS	Az 1864-1867. évi mexikói „önkéntes hadtest” magyarországi résztvevői - - - - -	145

VITA

BORUS JÓZSEF	Észrevételek Dombrády Lóránd tanulmányához - - - - -	172
--------------	--	-----

SZEMLE

* * *	Pálffy Pál nádor levelei (1644-1653) (<i>Czigány István</i>) - - - -	177
FRANZ PESENDORFER	Feldmarschall Loudon (<i>Zachar József</i>) - - - - -	178
BONA GÁBOR	Kossuth Lajos kapitányai (<i>Pelyach István</i>)- - - - -	180

KRÓNIKA

ÁCS TIBOR	A Hadtörténelmi Közlemények első száz évéről 1898-1918 - -	184
-----------	--	-----

CONTENTS

STUDIES

LÁSZLÓ VESZPRÉMY	The tradition of the course of the conquest of Hungary in our narrative sources — — —	1
GÁBOR HATHÁZI	To the researches concerning the nomadic elements of the military organization of Hungary in the age of the Árpáds. The Pechenegs — — —	22

PUBLICATIONS

ILDIKÓ HORN	The career of László Rákóczi (1633—1664) — —	61
GYULA KEDVES	The history of the 48th Honvéd battalion from its institution to the recapture of Buda — —	91

WORKSHOP

RÓBERT HERMANN	On the memoirs of Lajos Frideczky — — —	129
----------------	---	-----

SOURCES

ANDRÁS DOBAI	Two unknown letters from Miklós Zrínyi on the 1555 siege of Kaposvár — — — — —	138
LAJOS TARDY	The Hungarian participants of the „Volunteer Corps” in Mexico in 1864—1867 — — — —	145

DISCUSSION

JÓZSEF BORUS	Remarks on Lóránd Dombrády's study — — —	172
--------------	--	-----

REVIEW

* * *	The letters of Palatine Pál Pálffy (1644—1653) (<i>István Czigány</i>) — — — — —	177
FRANZ PESENDORFER	Feldmarschall Loudon (<i>József Zachar</i>) — —	178
GÁBOR BONA	The Captains of Kossuth (<i>István Pelyach</i>) — —	180

CHRONIC

TIBOR ÁCS	The first hundred years of the <i>Hadtörténelmi Közlemények</i> . 1898—1918 — — — — —	184
-----------	---	-----

TABLE DES MATIÈRES

ÉTUDES

LÁSZLÓ VESZPRÉMY	La tradition de l'itinéraire de la conquête de la patrie hongroise dans des sources épiques —	1
GÁBOR HATHÁZI	A la recherche des éléments nomades de l'organisation militaire en Hongrie, à l'époque d'Arpad. Les Pétchenègues — — — — —	22

COMMUNICATIONS

ILDIKÓ HORN	La carrière de László Rákóczi (1633—1664) —	61
GYULA KEDVES	L'histoire du 48 ^e bataillon de honveds, à partir de sa formation jusqu'à la reprise de Buda —	91

ATELIER

RÓBERT HERMANN	Des mémoires de Lajos Frideczky — — —	129
----------------	---------------------------------------	-----

PUBLICATIONS DE SOURCES

ANDRÁS DOBAI	Deux lettres inconnues de Zrínyi sur le siège de Kaposvár en 1555 — — — — —	138
LAJOS TARDY	Les membres de Hongrie du „corps d'armée de volontaires" de Mexique en 1864—1867 — —	145

DISPUTE

JÓZSEF BORUS	Remarques à propos de l'essai de Lóránd Domb-rády — — — — —	172
--------------	---	-----

REVUE

* * *	Les lettres du palatin Pál Pálffy (1644—1653) (<i>István Czigány</i>) — — — — —	177
FRANZ PESENDORFER	Feldmarschall Loudon (<i>József Zachar</i>) — —	178
GÁBOR BONA	Les capitaines de Lajos Kossuth (<i>István Pelyach</i>)	180

CHRONIQUE

TIBOR ÁCS	Les premiers cent ans du Hadtörténelmi Közle-mények. 1898—1918 — — — — —	184
-----------	--	-----

INHALT

STUDIEN

LÁSZLÓ VESZPRÉMY	Die Überlieferung des Wanderweges der ungarischen Landnehmer in den ungarischen epischen Quellen des Mittelalters — — — — —	1
GÁBOR HATHÁZI	Zur Frage der nomadischen Elemente der ungarischen Kriegsorganisation in der Arpadenzeit. Die Petschenegen — — — — —	22

MITTEILUNGEN

ILDIKÓ HORN	Die Laufbahn von László Rákóczi (1633—1664)	61
GYULA KEDVES	Geschichte des 48. Honvédbataillons von seiner Gründung bis zur Rückeroberung von Ofen —	91

WERKSTATT

ROBERT HERMANN	Über die Memoiren von Lajos Frideczky — —	129
----------------	---	-----

QUELLENPUBLIKATIONEN

ANDRÁS DOBAI	Zwei unbekannte Briefe von Zrínyi über die Belagerung von Kaposvár im Jahre 1555 — — —	138
LAJOS TARDY	Ungarische Mitglieder des mexikanischen „Freiwilligenkorps“ von 1864—1867 — — — —	145

DISKUSSION

JÓZSEF BORUS	Bemerkungen zu der Abhandlung von Lóránd Dombrády — — — — —	172
--------------	---	-----

RUNDSCHAU

* * *	Briefe des Palatins Pál Pálffy (1644—1653) (<i>István Czigány</i>) — — — — —	177
FRANZ PESENDORFER	Feldmarschall Loudon (<i>József Zachar</i>) — —	178
GÁBOR BONA	Lajos Kossuths Hauptleute (<i>István Pelyach</i>) —	180

CHRONIK

TIBOR ÁCS	Die ersten hundert Jahre der Hadtörténelmi Közlemények. 1898—1918 — — — — —	184
-----------	---	-----

СОДЕРЖАНИЕ

СТАТЬИ

ЛАСЛО ВЕСПРЕМИ	Традиционные представления о путях следования венгров в эпоху обретения родины в средневековых эпических источниках — — — —	1
ГАБОР ХАТХАЗИ	К вопросу кочевых элементов в военной организации венгров эпохи Арпада — — — —	22

СООБЩЕНИЯ

ИЛЬДИКО ХОРН	Жизненный путь Ласло Ракоци (1633—1664) —	61
ДЬЮЛА КЕДВЕШ	От исторического формирования 48 батальона хонведов до взятия Буды — — — —	91

МАСТЕРСКАЯ

РОБЕРТ ХЕРМАН	О мемуарах Лайоша Фридечки — — — —	129
---------------	------------------------------------	-----

ИСТОЧНИКИ

АНДРАШ ДОБАИ	Два неизвестных письма Зрини об осаде Капошвара в 1555 году — — — —	138
ЛАЙОШ ТАРДИ	Венгерские участники мексиканского "добровольческого корпуса" 1864—1867 — — — —	145

ДИСКУССИЯ

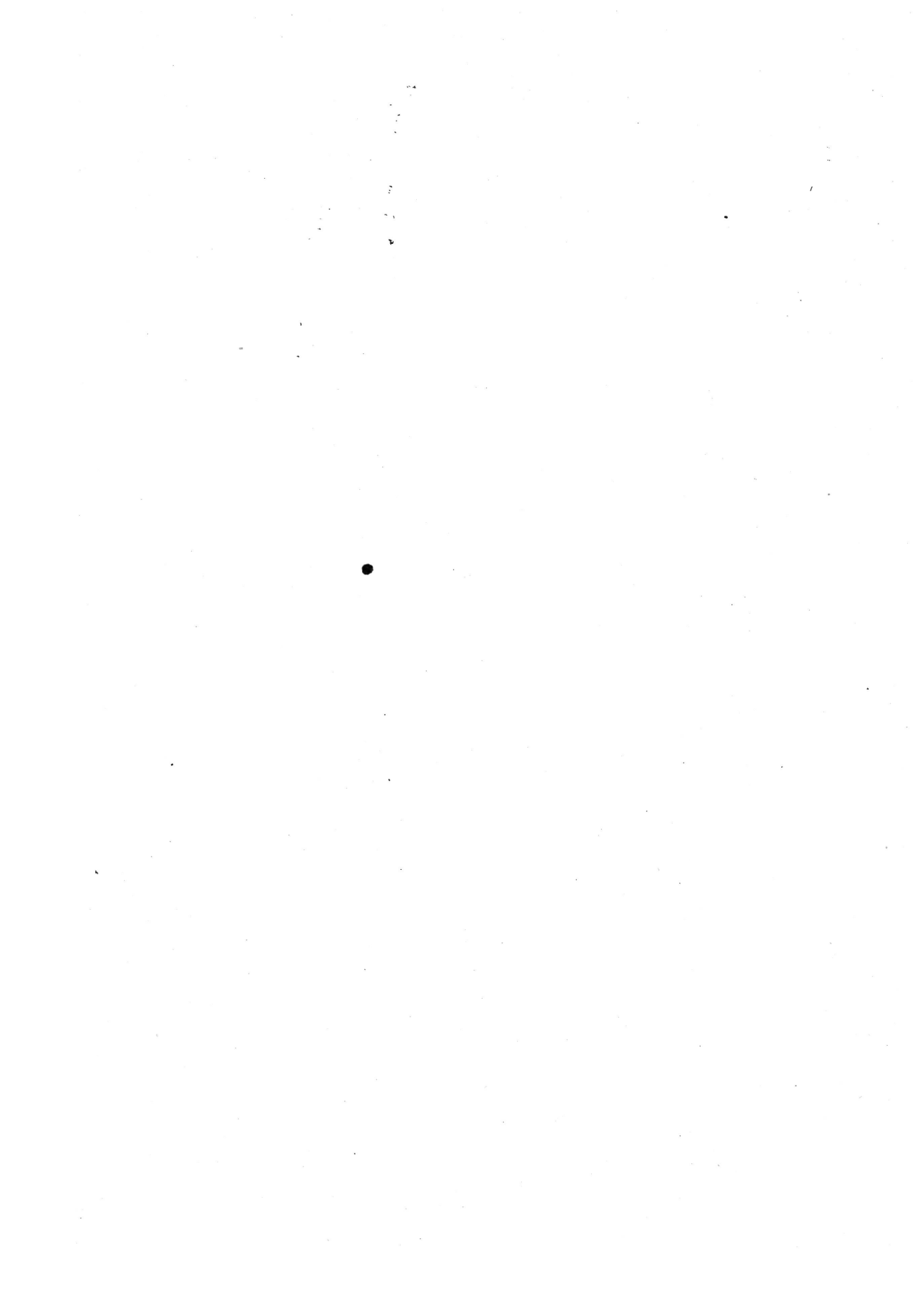
ЙОЖЕФ БОРУШ	Замечания к работе Лоранда Домбради — —	172
-------------	---	-----

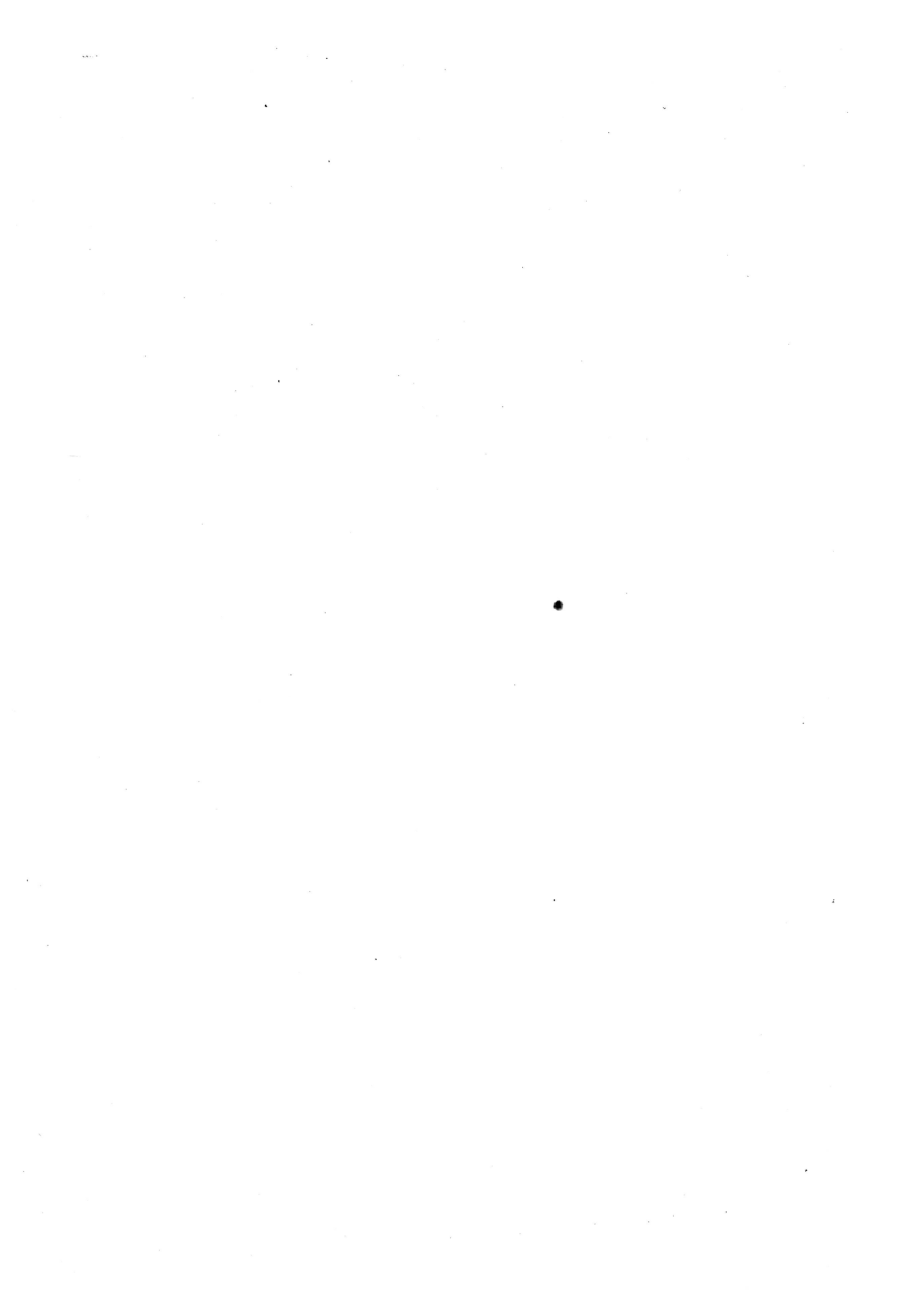
ОБЗОР

* * *	Письма наместника венгерского короля Пала Палффи (1644—1653) (<i>Иштван Цигань</i>) — —	177
ФРАНЦ ПЕЗЕНДОРФЕР	Фельдмаршал Лудон (<i>Йожеф Захар</i>) — — —	178
ГАБОР БОНА	Капитаны Лайоша Кошута (<i>Иштван Пелиах</i>) —	180

ХРОНИКА

ТИБОР АЧ	Первое столетие военно-исторического журнала „Хадтёртенельми Кёзлеменьек.“ 1898—1918 —	184
----------	--	-----

**TISZTELT ELŐFIZETŐINK,
OLVASÓINK!**

Kérjük Önöket, hogy újítsák meg
előfizetésüket folyóiratunkra
az 1990-es évre is.

Az előfizetési díj
1990-től egy évre 240 Ft,
egy példány ára 60 Ft.

A SZERKESZTŐSÉG

Ára: 60,- Ft

Szerzőink figyelmét felhívjuk az alábbiakra:

1. A szerkesztőség csak olyan kéziratokat fogad el, amelyek megfelelnek az „első közlés” kívánalmainak.
2. A kéziratot három példányban kérjük a szerkesztőséghez eljuttatni, mellékelve – új szerző esetében – külön lapon a szerző nevét, lakcímét, esetleg telefonszámát, munkahelyét, beosztását és tudományos fokozatát.
3. Végleges szövegű kéziratokat kérünk, mert a korrektúrában változtatásokra (kiegészítésekre) már nincsen lehetőség.
4. A szerkesztőség optimális terjedelműnek az 1,5-2,5 íves kéziratot tekinti – a jegyzetapparátussal együtt. 3 ívet meghaladó tanulmányt technikai okok miatt nehezen tudunk közölni. (Egy ív: 32 géppel írt oldal, oldalanként 25 sorral, soronként 50 leütéssel.)
5. A kéziratok jobb kezelhetősége érdekében kérjük, hogy a másolatokat is az első példánnyal azonos – nem másoló – papírra gépeljék, normál, nem gyöngybetűs írógéppel. Az esetleges javításokat a második és harmadik példányra is kérjük rávezetni.
6. A kiemeléseket a szerző egyszer húzza alá, a kézirat lapjait folyamatosan és arab számokkal számozza, a jegyzeteket a kézirat végére helyezze, külön lapszámozással.
7. Az idegen nyelvű forrásokból az idézeteket általában magyarra fordítva kérjük, s csak olyan kivételes esetekben az eredeti nyelven is, amikor értelmezésük problematikus lehet.
8. A jegyzetapparátusban a jegyzetszámozás folyamatosan és arab számokkal történjék. A hivatkozott mű szerzőjének nevét egyszerű aláhúzással emelje ki a kézirat szerzője és pontosan tüntesse fel a levéltári, kéziratári és bibliográfiai adatokat.
9. Folyóiratunk az évszázadokat római számokkal jelöli. (Az idézetek, tanulmány- és könyvcímek kivételével.)
10. Recenziók esetében a cím mellett szükségesek a pontos bibliográfiai adatok és idegen nyelvű kiadványok esetén a cím magyar fordítása is. A recenziók terjedelme az öt kéziratoldalt lehetőleg ne haladja meg.
11. Nyomdatechnikai és terjedelmi okokból csak minimális illusztrációs anyagot fogadunk el. A szerző a számozott és címmel ellátott ábrákat, táblázatokat csatolja a kézirathoz, feltüntetve minden ábra és táblázat hátlapján a nevét és a kézirat címét, a kéziratban pedig a táblázatok és az ábrák helyét.